ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года | №99 (4456) СУБОТА, 10 снежня 1994 года | Кошт па падпісцы — 16 руб., у розніцу — 60 руб.

Мы шчыра ўдзячны педагогам, якія застануцца са сваёй газетай і ў надыходзячым годзе — будзем разам руліцца аб паляпшэнні настаўніцкага жыцця, аб вырашэнні надзённых праблем адукацыі.

Разумеем і тых, хто ахвяраваў коштам падпіскі на "Настаўніцкую газету" дзеля ста грамаў каўбасы — хоць мінутная, але ўсё ж радасць...

А тым, хто хацеў бы атрымліваць газету з 1 лютага, раім неадкладна ісці на пошту — падпіска прымаецца без абмежаванняў

ГАРАЧЫЯ ПІСЬМЫ

ЧАГО ВАРТА ДЗЯРЖАВА, ЯКАЯ ДАВЯЛА НАСТАЎНІКАЎ ДА ЖАБРАЦКАГА ІСНАВАННЯ?

Так, я патрыёт Радзімы — незалежнай і суверэннай Рэспублікі Беларусь. Так, мне неабыякавы лёс як сённяшні, так і заўтрашні. І таму, бачачы, як недарэчна і бяздумна штосьці робіцца ў краіне, як да канца не прадумваюцца рашэнні і не мяняецца ў лепшы бок жыццё — міжволі робіцца балюча і крыўдна за свой народ, якому ў каторы раз даводзіцца цярпець, прыніжацца, весці, шчыра кажучы, жабрацкае існаванне.

І сёння гэтыя нататкі не выпадковыя. Жыццё прымусіла ўзяцца за пяро, каб выказацца, можа быць тым самым яшчэ раз звярнуць увагу на нашы праблемы, каму народ даверыўся і ад каго, адпаведна, у першую чаргу залежыць і будучыня нашай дзяржавы, і наша жыццё, і дабрабыт нашых дзяцей. А тут яшчэ з'явіўся ў "Настаўніцкай газеце" за 26 лістапада г.г. адказ Міністэрства працы на запыт дэпутата Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь А.Трусава аб невыкананні артыкула 34 Закона аб адукацыі, які, скажу шчыра, яшчэ мацней падштурхнуў мяне да абнародавання сваіх думак. Бо, прачытаўшы падобны дакумент, падпісаны міністрам працы А.В.Сасновым, у чалавека, крыху аддаленага ад адукацыі, узнікае (з поўнай падставай) уяўленне, што жывецца педработнікам цудоўна, што зарплата іх павышаецца ледзь не кожны месяц, што з 1 лістапада гэтага года не жыццё будзе ў іх, а маліна.

Таму каб сапраўды такая думка не з'явілася ў людзей, трэба пра настаўнікаў яшчэ раз сказаць праўду. І чым раней, тым лепш. Менавіта ж настаўнікі ў нашым грамадстве выконваюць высакародную місію — вучаць і выхоўваюць юнае пакаленне, нашу, як гаворыцца, змену. А што маюць за сваю працу? Мізэрныя грошы, якіх ледзь хапае толькі звесці канцы з канцамі, пракарміцца так-сяк, не кажучы ўжо аб куплі якіх-небудзь рэчаў... І ці не прападзе ў іх жаданне, пры такім стаўленні з боку дзяржавы, працаваць з поўнай аддачай і з ранейшай адказнасцю? Пакуль яшчэ настаўнікі ў сваёй асноўнай масе трымаюцца, з разуменнем адносяцца да цяжкасцяў і з пачуццём годнасці нясуць сваю няпростую ношу. Але гэта пакуль. Заўтра, не выключана, нехта знойдзе сабе месца ў камерцыйных структурах, няхай і далёкіх ад адукацыі, хтосьці ператворыцца ў "мяшэчнікаў", а хтосьці зоймецца яшчэ нечым...

Зрэшты, адток са школ высокакваліфікаваных кадраў пачаўся ўжо. Ідуць туды, дзе плацяць за працу добра, дзе лічацца з работнікам і цэняць кваліфікацыю і майстэрства. Я ведаю многіх вельмі разумных і вопытных выкладчыкаў, якія спяшаюцца па выхадных днях у так званыя камерцыйныя паездкі па блізкім і далёкім замежжы. Са слязамі на вачах расказваюць, у якое зневажальнае становішча пастаўлены людзі, якія маюць за плячыма па адным-два дыпломы аб вышэйшай адукацыі. Ужо не пра дзяцей, якіх навучаюць, даводзіцца ім думаць, а пра тое, як зарабіць дадатковую тысячу "зайчыкаў" для сям'і. Інакш проста не выжыць.

А вось яшчэ да ўсяго, як гром з яснага неба, звалілася на галовы настаўнікаў паведамленне ў друку, што з 1 студзеня наступнага года ўсе расходы па ўтрыманні жылля і за камунальныя паслугі будуць поўнасцю кампенсавацца самімі жыхарамі.

Я, напрыклад, пакуль "урубіцца" не магу, якім чынам з месячнай зарплаты педагога ў 100—200 тысяч рублёў можна будзе адшпільваць патрэбную суму за жыллё? На субсідыі спадзявацца? Мы гэта таксама ўжо прахадзілі, толькі ў выглядзе датацый, кампенсацый і г.д. Ці намнога выплаты выратавалі наша становішча? І чаму ў гэтым жыцці чалавек, і ў прыватнасці настаўнік, не можа разлічваць хоць неяк на сваю заработную плату? Ні пракарміцца, ні апрануцца, ні за паслугі разлічыцца.

Дакуль жа так будзе працягвацца? Калі меркаваць па прыведзеным вышэй адказе Міністэрства працы, ніякіх светлых перспектыў не прадбачыцца. У дакуменце сказана адназначна: выканаць артыкул 34 Закона аб адукацыі, дзе прадугледжваецца сярэдняя стаўка зарплаты педработнікаў не ніжэй за сярэднюю зарплату служачых у прамысловасці, — на практыцы не ўяўляецца магчымым. Вось так. Ні больш, ні менш. Тады, можа быць, і дзяцей не трэба вучыць, альбо вучыць напалову, як плацяць за работу. Няхай растуць невукамі, калі дзяржава не ў стане паклапаціцца як трэба аб настаўніцкай інтэлігенцыі. Жыць тады будзем у краіне дурняў, і дурнямі звацца.

Я разумею, не адным настаўнікам сёння дрэнна. Але ж не павінна такога быць! Трэба, каб і слесар, і токар, і цясляр, механізатар і бухгалтар, пастух і культасветработнік, доктар і дворнік зараблялі дастатковую для прыстойнага жыцця суму. Зараблялі сваімі рукамі, галавой, добрасумленнымі адносінамі да справы. Педагог тым больш павінен быць на вышыні. Яго праца — пачатак усіх нашых пачаткаў. І не разумець гэтага — значыць не клапаціцца аб будучым нашай дзяржавы. Можа быць гучна сказана, але гэта так.

Мажліва, я не маю рацыі ў чымсьці ў сваіх высновах і меркаваннях, чагосьці не разумею са сваёй "званіцы"? Але цвёрда перакананы: нялёгкая настаўніцкая праца павінна ўрэшце рэшт стаць прэстыжнай і высокааплачваемай у дзяржаве. Гэта для ўсіх нас важна!

Васіль ШАМШОРЫК,
памочнік выхавацеля Пінскай школы-інтэрната для глухіх дзяцей, член Саюза журналістаў Беларусі.

У "НАСТАЎНІЦКАЙ ГАЗЕЦЕ" ў №№ 95—96 ад 26.11.94г. апублікаваны адказ Міністэрства працы на запыт дэпутата Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Алега Трусава пад назвай "Выканаць на практыцы гэта патрабаванне не прадстаўляецца магчымым...".

Пазнаёміўшыся з гэтым адказам, члены нашай прафсаюзнай арганізацыі лічаць, што патрабаванне аб выкананні пункта 7 артыкула 34 Закона аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь павінна быць выканана, і як мага хутчэй, бо сёння стаўкі настаўніка складаюць 10—15 даляраў ЗША. Настаўнік і яго сям'я знаходзяцца на грані выжывання, таму што і ў гады "развітога сацыялізму" яго зарплата была нізкай і ён не стварыў сабе запасаў адзення і іншых тавараў. Дзяржава паставіла сёння настаўніка ў такія сацыяльныя ўмовы, калі замест таго, каб павышаць свой культурна-адукацыйны ўзровень, настаўніку ўсё часцей даводзіцца задумвацца пра хлеб надзённы. Бедны настаўнік не можа быць прыкладам для пераймання падрастаючаму маладому пакаленню!

Мала таго, што зарплата жабрацкая, дык яна яшчэ і несвоечасова выплачваецца. Так, зарплату і даплату за стаж за жнівень — кастрычнік нашы настаўнікі атрымалі толькі ў пачатку лістапада, калі яна з-за інфляцыі абясцэнілася больш чым у два разы. Настаўнікі лічаць, што несвоечасова выплачаная зарплата павінна абавязкова індэксавацца. Калі ў плане павышэння жыццёвага ўзроўню настаўніка не будзе нічога зроблена ў бліжэйшы час, то настаўнікам нічога не застанецца, як пачаць забастовачны рух за сваё выжыванне і дастойнае існаванне.

Уладзімір ГАЛЕЦКІ,
старшыня прафкама Колкаўскай сярэдняй школы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці.

ПАВАЖАНАЯ РЭДАКЦЫЯ! Педкалектыў сярэдняй школы № 37 Гомеля з абурэннем прачытаў у "Настаўніцкай газеце" ад 26 лістапада адказ міністра працы "Выканаць на практыцы гэта патрабаванне не прадстаўляецца магчымым..."

У гэтым адказе ў кожным слове —чыноўніцка-бюракратычная пагарда да настаўніка; яго патрэб. І гэта піша былы выкладчык ВНУ, якога жыхары нашага раёна вылучылі 5 гадоў таму і выбралі ў Вярхоўны Савет абараняць нашы інтарэсы! Гэта яшчэ раз пацвярджае тое, што "слугі народа" на наступны ж дзень забываюць свае абяцанні.

Настаўнікі ж даведзены да галечы, іх дзеці літаральна галадаюць, забылі пра фрукты і вітаміны. Аб якім касцюме і знешнім выглядзе настаўніка можна гаварыць, калі не хапае на яду. Настаўнікі ўжо не плоцяць за кватэру, вымушаны стаяць на барахолках, каб неяк выжыць. У настаўніцкай адны толькі размовы аб тым, што і дзе купілі больш таннае з прадуктаў, што елі самі і дзеці.

Ці можна пражыць на зарплату настаўніка, якая складае, паводле даных прафсаюзаў, 36,8 працэнта ад зарплаты служачых у прамысловасці, калі ў кожнага дзеці ў сям'і? Настаўнік не можа сёння пракарміць нават сябе, не кажучы пра дзяцей! Да чаго ж нас давялі нашы разумныя кіраўнікі, якія крывадушна разважаюць аб цэнах у нас і ў Расіі, але "забываюць" пры гэтым параўнаць зарплату. Там настаўнік атрымлівае 100 даляраў, а ў нас нават пасля павелічэння ў лістападзе — настаўнік вышэйшай катэгорыі — атрымае толькі ў снежні — 15 даляраў, калі, зразумела, даляр да таго часу не вырасце! Аб гэтым чамусьці маўчыць А.Сасноў, але пералічвае "меры па павышэнні зарплаты ў 1993-94 гадах". Ды за каго ж нас лічаць гэтыя чыноўнікі? Настаўнік жа апынуўся на ніжняй прыступцы сацыяльнай лесвіцы! Засталося толькі пасля ўрокаў сесці на вуліцы з працягнутай рукой, а А.Сасноў раіць у "Радыёфакце" знайсці яшчэ адну работу!

Годзе з нас здзекавацца, настаў час усім педагогам заявіць аб сабе ва ўвесь голас!

Мы заклікаем усе педкалектывы і прафсаюзы настаўнікаў пачаць калектыўныя дзеянні ў абарону законных інтарэсаў. Не выконваецца ж Закон аб адукацыі, а чыноўнікі нам вешаюць лапшу на вушы.

Як сказала адна настаўніца на раённай прафсаюзнай канферэнцыі, нам ужо няма за што купіць стрыжань, каб правяраць вучнёўскія сшыткі. А нашым панам пляваць на становішча настаўнікаў. Давайце ж самі сябе абаронім.

Прафкам сярэдняй школы №37 па даручэнні ўсіх настаўнікаў школы звяртаецца да Беларускага Рэспубліканскага камітэта нашага прафсаюза з патрабаваннем неадкладна пачаць барацьбу законнымі метадамі за нашы правы. Так жыць больш нельга! Урад проста плюе на нас. Наша сіла — у адзінстве.

Па даручэнні педкалектыву — прафкам сярэдняй школы №37 Гомеля.

(У нашым калектыве каля 100 работнікаў).

НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ НАШАЙ ДЗЯРЖАВЫ ПАД ПАГРОЗАЙ!

ЗВАРОТ ДА ГРАМАДЗЯН БЕЛАРУСІ

Апошнім часам, небеспадстаўна разлічваючы на падтрымку найвышэйшых асобаў улады, у нашай краіне актывізавалі сваю дзейнасць антыбеларускія сілы, якія маюць за мэту спыніць працэс беларускага нацыянальнага адраджэння і станаўлення незалежнай дзяржавы Рэспублікі Беларусь. Дзеля гэтага ў сродках масавай інфармацыі — у газетах, на радыё і тэлебачанні — ставяцца пад сумненне праўдзівыя факты беларускай гісторыі, ідзе байкот выканання Закона аб мовах, адкрыта гучаць заклікі да замены дзяржаўнай нацыянальнай сімволікі, да вяртання Беларусі ў абдымкі імперыі.

Запаволілася работа па аднаўленню гістарычных беларускіх найменняў вуліц, вёсак і гарадоў у нашай краіне, навучальныя ўстановы, калгасы і саўгасы па-ранейшаму носяць імёны партыйных дзеячаў і дзяржаўных кіраўнікоў былога Саюза, а таксама людзей, якія засведчылі сябе ў гісторыі як ворагі незалежнай беларускай дзяржавы. Рускамоўныя шыльды па-ранейшаму застаюцца на сценах большасці адміністрацыйных будынкаў, новастворанных устаноў і камерцыйных структур, у значнай ступені рускамоўным застаўся гарадскі і міжгародні транспарт. Шэраг газет і часопісаў на нашай мове, сістэма беларускага кнігавыдання пакідаюцца сёння на волю стыхіі дзікага рынку. Тармозіцца падрыхтоўка да пераводу вышэйшых навучальных устаноў на беларускамоўнае навучанне, і беларус па-ранейшаму не мае магчымасці атрымаць адукацыю ў ВНУ на роднай мове. Ідзе адкрыты наступ на беларускую мову ў школах, сярэдніх спецыяльных навучальных установах. Прылюдна, у стылі мінулых часоў, нацыянальна свядомыя грамадзяне Беларусі абвінавачваюцца ў нацыяналізме, распальванні нацыянальнай варожасці, разбурэнні стабільнасці і спакою ў грамадстве — толькі за тое, што беларус пачаў гаварыць на мове сваёй дзяржавы, на мове сваёй зямлі, мове сваіх продкаў. І усё гэта адбываецца ў краіне, дзе прадстаўнікам іншых нацыянальнасцяў, таксама як і іншым мовам, ніхто і нішто не пагражае. Беларуская зямля, на жаль, становіцца прытулкам усяму антыбеларускаму, карумпаванаму, крымінагеннаму. Гэта не можа не трывожыць усіх сумленных грамадзян Беларусі, бо пад пагрозай незалежнасць нашай дзяржавы.

Рэспубліканская Рада ТБМ заклікае ўсіх свядомых грамадзян Беларусі, патрыётаў Бацькаўшчыны, стварыць супрацьстаянне гэтай змрочнай антыбеларускай імперскай плыні, на падставе Канстытуцыі і законаў не даць магчымасці задушыць імкненне беларусаў стаць сапраўднымі гаспадарамі на сваёй зямлі.

Набліжаюцца выбары ў Вярхоўную Раду краіны. Гэта выключна адказныя выбары. У нас ёсць магчымасць выбраць у вышэйшы орган сваёй улады людзей, адданых Беларусі, людзей, заклапочаных яе лёсам, самаахвярных і сумленных. Толькі ўсведамляючы свой нацыянальны абавязак і вялікую адказнасць перад дзецьмі і ўнукамі, перад будучыняй Радзімы, мы можам разлічваць на годнае месца ў супольнасці еўрапейскіх народаў.

Жыве Беларусь!
18 лістапада 1994 г.

НГ-іНФАРМ

ВЕСТКІ

ПЕРШАДРУКАР ПАЎСТАНЕ У МІНСКУ

З мэтай ушанавання памяці беларускага першадрукара, вучонага, асветніка-гуманіста і пісьменніка эпохі Адраджэння Францішка Скарыны Кабінет Міністраў прыняў пастанову аб узвядзенні яму помніка ў Мінску.

ДАШКОЛЬНІКІ — НА ЎСЕ РУКІ

На факультэце дашкольнага выхавання Беларускага педуніверсітэта студэнты вучацца па некалькіх накірунках: выхавальнік—выкладчык замежнай мовы, выхавальнік—практычны псіхолаг, выхавальнік—музычны кіраўнік і інш. Будучыя спецыялісты будуць працаваць у дзіцячых садзіках.

"ПЕРШЫ КРОК" У ГРОДНІ

Дзіцячы садок №11 Гродні абраны Фондам "Сораса—Беларусь" месцам правядзення эксперыменту па праграме "Першы крок".

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ МАЛАДЗЁЖНЫХ АБМЕНАЎ

Амерыканскі Савет па супрацоўніцтве ў галіне адукацыі і вывучэння моў правёў у Мінску прэзентацыю праграмы маладзёжных абменаў на 1995-96 навучальны год.

Міхась АНІСЕНКА.

ЁСЦЬ КРАЎЦЫ, БУДУЦЬ І ЗАКРОЙШЧЫКІ

У мазырскім ПТВ №228 завяршылася будаўніцтва швейнай майстэрні, вялікага памяшкання з сучасным абсталяваннем. Заключаны дамовы з камбінатамі на пастаўку тканін, фурнітуры. Уся гэтая работа была выклікана ўвядзеннем з новага навучальнага года новай прафесіі — закройшчыка. На гэту спецыяльнасць будуць прымаць падлеткаў з адзінаццацікласнай адукацыяй.

Да нядаўняга часу ў вучылішчы навучэнцы асвойвалі майстэрства краўцоў.

ЧЭМПІЁНЫ НЕ ТОЛЬКІ НА КУХНІ

Першае месца занялі навучэнцы гомельскага ВПВ №17 кулінарыі ў абласных спаборніцтвах па рухомых гульнях "Стартуюць усе". Каманду прадстаўлялі дваццаць першакурснікаў з групы №6, якія займаюцца ў ВПВ па спецыяльнасці повар.

На спаборніцтвах ім прыйшлося выканаць цэлы комплекс спартыўных мерапрыемстваў, які складаўся з эстафеты, гімнастыкі, конкурсу прафесійнага майстэрства. А папярэднічала гэтаму спаборніцтва па агульнафізічнай падрыхтоўцы навучэнцаў, куды ўвайшлі ўсе віды лёгкай атлетыкі.

У снежні ў Гомелі пройдуць рэспубліканскія спаборніцтвы, да якіх у вучылішчы пачалася актыўная падрыхтоўка.

Ала КЛЮЙКО.

ШТО, ДЗЕ, КАЛІ

У Інстытуце павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых кадраў і спецыялістаў адукацыі:

5—17 снежня факультэт кіраўнікоў і спецыялістаў дзіцячых дашкольных устаноў праводзіць аўтарскія курсы арганізатара ўпраўлення адукацыі Барысаўскага гарвыканкама Л.С.Серабраковай "Змест і формы арганізацыйна-метадычнай работы на дыягнастычнай аснове".

У праграме навучання:

— дыягнастычны падыход у дзейнасці арганізатара аддзела адукацыі;

— змест і формы арганізацыйна-метадычнай работы;

— асноўныя напрамкі дзейнасці арганізатара (інспектара, метадыста) па забеспячэнні сістэмы бесперапыннага павышэння кваліфікацыі педагагічных кадраў у дзіцячым садзе, горадзе, раёне;

— мадэляванне аптымальных варыянтаў планавання работы з педагагічнымі кадрамі на дыягнастычнай аснове.

Слухачы вывучаць альтэрнатыўныя ідэі і накірункі выхавання і навучання. Практычныя заняткі арганізуюцца на базе лепшых дашкольных устаноў Барысава. Курсанты ўсіх катэгорый атрымаюць кваліфікаваныя кансультацыі па шырокім спектры сучаснага дашкольнага дзіцячага сада.

5—24 снежня факультэт кіраўнікоў і спецыялістаў дзіцячых дашкольных устаноў праводзіць курсы для работнікаў агульнаадукацыйных школ-інтэрнатаў. На курсах будуць разгледжаны пытанні адраджэння нацыянальнай культуры і менталітэту беларусаў. На сучасным узроўні выкладаюцца звесткі па псіхалогіі ўзаемаадносін у калектыве, псіхалогіі канфлікту, праводзіцца псіхалагічны трэнінг. Разглядаюцца прычыны і віды парушэнняў паводзін вучняў і даюцца псіхолага-педагагічныя рэкамендацыі па іх карэкцыі і прафілактыцы.

Вялікая ўвага надаецца арганізацыйным і фінансавым пытанням працы кіраўніка школы і нарматыўным дакументам.

5—24 снежня факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў школ праводзіць курсы для настаўнікаў беларускай і рускай моў дапаможных школ. На курсах выкладаюцца не толькі тэарэтычныя аспекты адраджэння беларускай культуры, мовы і суверэнітэту, але даюцца і практычныя рэкамендацыі і методыкі правядзення гэтай работы.

Слухачы атрымаюць інфармацыю па сенсорных, маторных, маўленчых, асобасных і іншых асаблівасцях дзяцей з недахопамі ў разумовым развіцці. Асаблівая ўвага надаецца парушэнням у дзяцей пісьмовай і вуснай мовы, авалоданню пісьмом.

Слухачы маюць магчымасць пазнаёміцца з работай вопытных педагогаў, разгледзець з педагогамі асобасныя падыходы да работы з вучнямі.

Для слухачоў курсаў праводзяцца кансультацыі па праграме кваліфікацыйнага экзамену. Пры наяўнасці накіравання атэстацыйнай камісіі ў слухачоў прымаецца экзамен на першую і вышэйшую катэгорыі.

5—24 снежня факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў школ праводзіць курсы загадчыкаў і метадыстаў спецыяльных дашкольных устаноў усіх тыпаў. На курсах даецца інфармацыя па асаблівасцях псіхаматорыкі, сенсорнай і іншых відах пазнавальнай дзейнасці, эмацыянальна-валявой сферы развіцця асобы. Кіраўнікі пазнаёмяцца з сучаснымі падыходамі да інтэграванага навучання і выхавання дзяцей з парушэннямі разумовага і фізічнага развіцця, з сучаснай нарматыўнай дакументацыяй па арганізацыі работы і фінансаванні дашкольных устаноў. Праводзяцца трэнінгавыя заняткі па псіхалогіі канфлікту.

Слухачам, якія жадаюць здаць на катэгорыю, даюцца кансультацыі і прымаецца экзамен.

5—24 снежня факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў школ праводзіць курсы настаўнікаў пачатковых класаў спецыяльных школ-інтэрнатаў для дзяцей з затрымкамі псіхічнага развіцця і цяжкімі парушэннямі маўлення. На курсах даецца інфармацыя па адраджэнні беларускай культуры і менталітэту. Разглядаюцца асноўныя палажэнні канцэпцыі і сучасны падыход да інтэграванага аказання дапамогі дзіцяці з адхіленнямі ў разумовым і фізічным развіцці; псіхафізіялагічныя і псіхалагічныя асаблівасці дзяцей з затрымкамі псіхічнага развіцця і парушэннямі маўлення; методыкі карэкцыі адхіленняў моўнага і псіхалагічнага развіцця дзіцяці.

Для слухачоў курсаў праводзяцца кансультацыі па праграме кваліфікацыйнага экзамену. Пры наяўнасці накіравання атэстацыйнай камісіі ў слухачоў прымаецца экзамен на першую або вышэйшую катэгорыю.

12—24 снежня факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў школ праводзіць аўтарскія курсы кандыдата псіхалагічных навук У.А.Янчука па праблеме "Сацыяльна-псіхалагічнае забеспячэнне навучальнага працэсу". На курсах прадугледжваецца азнаямленне з сучаснымі дасягненнямі сусветнай сацыяльна-псіхалагічнай навукі, вывучэнне сацыяльных паводзін асобы, узаемінаў, групавой дынамікі, канфлікту і г.д. Слухачы пазнаёмяцца з сучаснымі метадамі камп'ютэрнай дыягностыкі, метадамі групавога трэнінгу. У праграме курсаў прадугледжваюцца сустрэчы з вядомымі спецыялістамі па розных напрамках практычнай сацыяльнай псіхалогіі.

РЭСПУБЛІКАНСКІ ІНСТЫТУТ ВЫШЭЙШАЙ ШКОЛЫ І ГУМАНІТАРНАЙ АДУКАЦЫІ

арганізуе курсы павышэння кваліфікацыі для супрацоўнікаў ВНУ:

1—30.12 — правазнаўства;

для выкладчыкаў ССНУ, ПТВ, СШ:

1—30.12 — асновы заканадаўства Рэспублікі Беларусь;

праводзіць

13—16 снежня Рэспубліканскі семінар "Школа з паглыбленым вывучэннем выяўленчага мастацтва і архітэктуры: вопыт, праблемы, перспектывы развіцця";

21 снежня семінар для выкладчыкаў гісторыі сярэдніх школ "Актуальныя праблемы гісторыі і культуры Беларусі".

Віктар ІЎЧАНКАЎ,
вядучы эксперт упраўлення аналітычнай работы і перспектыўнага развіцця адукацыі Міністэрства адукацыі і навукі.

ПАСТАНОВА

Рэспубліканскай Рады Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны

Грунтуючыся на Канстытуцыі, на дзейным заканадаўстве аб мовах, аб культуры, аб адукацыі Рэспублікі Беларусь і выказваючы занепакоенасць тым, што дзяржаўная моўная палітыка ў Беларусі не ажыццяўляецца належным чынам, а апошнім часам нават інспіруецца пэўнымі сіламі супрацьдзеянне яе ажыццяўленню, Рэспубліканская Рада Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны

ПАСТАНАЎЛЯЕ:

1. Запатрабаваць ад усіх дзяржаўных структур і службовых асоб Рэспублікі Беларусь няўхільнага выканання палажэнняў Канстытуцыі краіны, у якіх замацаваны дзяржаўны статус беларускай мовы.

Асудзіць непатрыятычныя праявы нацыянальна-дзяржаўнага нігілізму і грэблівага стаўлення да мовы беларускага народа з боку асобных дзяржаўных служачых, пэўных грамадскіх аб'яднанняў альбо іншых структур.

2. Звярнуцца да Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь з грамадскай ініцыятывай зацвердзіць у Законе аб бюджэце на 1995 год і ў падаткавым заканадаўстве такія палажэнні, якія б гарантавалі паспяховае і поўнае ажыццяўленне Закона аб мовах, Закона аб культуры, Закона аб адукацыі і іншых нарматыўных актаў, якія рэгулююць моўна-культурныя дачыненні ў грамадстве.

Лічыць недапушчальным згортванне канкрэтных праграм дзяржаўнай падтрымкі беларускай культуры, кнігавыдання, перыядычнага друку і іншых сродкаў масавай інфармацыі, нацыянальнай сістэмы адукацыі. У адпаведнасці з Законам і неад'емным правам народа беларускае слова ў сацыяльна-грамадскім ужытку Бацькаўшчыны павінна мець сапраўды дзяржаўнае гучанне.

3. Усведамляючы асабліва важную ролю школы ў справе дзяржаўнага і моўна-культурнага адраджэння Беларусі, аказваць больш дзейсную падтрымку органам, установам і работнікам азначанай галіны, якія самаахвярнымі высілкамі ствараюць падмурак нацыянальнай сістэмы адукацыі, забяспечваюць навучальна-выхаваўчы працэс згодна з патрабаваннямі заканадаўства. Без нацыянальнага дашкольнага выхавання, без сапраўды беларускай сярэдняй і вышэйшай школы не мае будучыні беларуская дзяржава.

4. Падтрымаць зварот бацькоў, вучняў беларускіх школ і класаў да Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь аб пераводзе Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на беларускую мову з 1 верасня 1995 года. Менавіта з гэтага года вялікая колькасць дзяцей з пачатковай беларускай школы пачынае пераходзіць у пятыя класы агульнаадукацыйных навучальных устаноў, і ўзнікае вострая праблема недахопу выкладчыкаў, якія прафесійна валодаюць беларускай мовай.

5. Ухваліць ініцыятыву шырокай грамадскасці Беларусі аб неадкладным стварэнні другога, цалкам беларускамоўнага нацыянальнага канала Беларускага тэлебачання і звярнуцца да Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь з прапановай вырашыць гэта пытанне з улікам інтарэсаў незалежнай краіны, якая не можа развіваць сваю дзяржаўнасць і нацыянальную культуру без дастаткова развітой інфармацыйнай прасторы.

18 лістапада 1994 г.

АЛЬТЭРНАТЫВА

ШКОЛА З БУДУЧЫМ УЗЛЁТАМ

*** У ЧЫМ ПРЫЧЫНА ТАГО, ШТО ДЗЕЦІ Ў БОЛЬШАСЦІ НЕ ПРЫМАЮЦЬ ВУЧОБУ Ў ШКОЛЕ?**

*** ПАТРАБАВАННЕ ВУЧЫЦЦА Ў АДНЫМ ТЭМПЕ — ГЭТА ЯК БЫ ПАТРАБАВАННЕ ДА ЎСІХ ПАДЫМАЦЬ АДНУ І ТУЮ Ж ШТАНГУ**

*** ЯК ПАЯЎЛЯЮЦЦА НЕПІСЬМЕННЫЯ "ПАСПЯВАЮЧЫЯ" ВУЧНІ І ФАЛЬШЫВЫЯ "ВЫДАТНІКІ"**

ЗНАЁМЫ настаўнік расказваў, што аднойчы сярод педагогаў яго школы ўзнікла жартаўлівае пытанне: як будуць паводзіць сябе дзеці, калі павядаміць, быццам школа... скасоўваецца і кожны мае права рабіць як хоча? На першы погляд, пытанне блюзнерскае. Але толькі на першы погляд.

Сапраўды, як пачынала чалавецтва: са школы ці з вучнямі? Хто запярэчыць, што вучоны быў першым, а школа ўзнікла потым? Былі ж першыя філосафы (мудрацы) без школ. Таму правамерна і размова: калі скасаваць школу, калі пачаць з нуля, калі прадаставіць усё самому сабе?

Вывады настаўнікаў былі неадназначныя, але, як ні дзіўна, зусім не бянтэжылі. Уявілася такое. Многія дзеці з крыкам "ура!", доўга не разважаючы, пакідаюць партфелі і паімчацца хто куды. Астатнія пачалі здзіўлена задаваць настаўнікам удакладняючыя пытанні і затым таксама пайшлі. Але паступова дзеці падзяліліся на катэгорыі (вядома, ва ўяўленні настаўнікаў гэтай школы). Меншасць так і не з'явілася ў школу ніколі; яны ўладкаваліся рознарабочымі, знайшлі па меры магчымасці і "цёплыя месцы". Большасць праз некаторы час сама адчулі жаданне і неабходнасць вучобы. Але адны з іх прыняліся за самастойную вучобу па кнігах, толькі б не ісці ў школу. [illegible]

Вось да такіх высноў прыйшла большасць настаўнікаў ва ўяўным эксперыменце. Колькасна ўсё падлічыць немагчыма, хаця гэта было б, бадай, найлепшым адказам на пастаўленае жартам пытанне. Аднак відаць з тое, што многія настаўнікі (а яны разумеюць сваіх вучняў, адчуваючы кожнага) сышліся ў думцы: дзеці хочуць вучыцца, альбо не вучацца зусім, альбо вучацца па-іншаму, нават самастойна.

Відаць, школа дзяцей не задавальняе — так настаўнікі нечакана крытычна зірнулі на школу і на саміх сябе. І гэта, магчыма, сяго-таго падштурхнула да далейшых абагульненняў і роздумаў. Але не перашкодзіла б настаўнікам спытаць і ў вучняў, якой бы яны самі хацелі бачыць школу, вучобу.

У чым прычына таго, што дзеці ў большасці (выдатнікаў прымаць пад увагу не будзем: іх непараўнальна мала) не прымаюць вучобу ў школе, аб чым цяпер пачалі гаварыць уголас?

Мне здаецца, што ў дадатак да праграм абнаўлення школы, у дадатак да роздумаў настаўнікаў трэба звярнуць увагу на тое, што звычайна лічыцца нязначным, — на душу маленькага чалавечка, на яго Я, адным словам, зірнуць на школу і вучобу яго вачыма.

СЫН НЕ ДАЧАКАЕЦЦА канікулаў, каб паехаць нарэшце ў вёску да бабулі. Ведаю, за лета не раскрые кнігі, можа зноў забыць, як пісаць літару Б, не ўспомніць і пра наказы настаўнікаў. Будзе сам сабою з равеснікамі, як у крузе роўных. Першае жаданне — БЫЦЬ САМІМ САБОЮ, не падпарадкоўвацца нікому, расці, на лес гледзячы. У гульнях на свежым паветры ён адчувае абнаўленне ў сабе, растучую, незвычайную (так яму здаецца) сілу.

Прыгледзьцеся да гульняў дзяцей! У іх заўсёды — сэнс для дзіцяці, у іх самасцвярджэнне, пазнанне навакольнага, пошукі, творчасць, выяўленне свайго Я. Уласна кажучы, гульня — універсальны спосаб, якім дзіця асвойвае рэчаіснасць, выяўляе самога сябе, у якім бярэ прыклад з дарослых. ГУЛЬНІ — другое яго жаданне. Яны натуральныя, гарманічныя, а не прыўнесены звонку, не навязаны. Яны вынікаюць з унутранай патрэбнасці дзіцяці. Усякую яго дзейнасць мы называем паблажліва гульнёй, а для яго яна — сур'ёзная справа.

Захоплены сваім, сын часта забывае паесці, худзее, але не забывае акунуцца ў якую-небудзь незвычайную работу. Праца для яго — таксама гульня, таму часта адцясняе на некаторы час іншыя гульні. У працы ён стварае нешта новае, зноў выяўляе і будуе самога сябе. Таму трэцяе жаданне — ПРАЦА ў сваё задавальненне.

У дзіцяці дасягненне МЭТЫ — гульня. І толькі гуляючы яно можа дасягнуць усяго. Ніхто яго гэтаму не вучыў, гэта — у яго прыродзе. Больш таго, калі б хлопчыка пачалі настаўляць, ён хутчэй за ўсё адмовіўся б ад мэты і, вядома, ад працы.

Як ні цяжка згадзіцца, але ў пару вучнёўства ў дзяцей дэфармуецца, нават зусім адымаецца, самае галоўнае — дзяцінства. Па сутнасці дзіця раптам трапляе ў іншы свет. Яго вырываюць з зямнога жыцця з яго гульнямі, бясконцымі прыемнымі клопатамі, нявіннай, нібы незнарок, цікаўнасцю, радаснымі жаданнямі і пачынаюць рыхтаваць да... жыцця ж, ствараючы для яго штучныя, ненатуральныя ўмовы, якія нідзе не сустракаюцца (як бы вучаць плаваць, пазбавіўшы воднага асяроддзя).

Маленькі чалавечак — цікаўны па прыродзе, але ведаў у школе не прымае. Таму што яны ўціскаюцца ў яго інтэлект насільна, незалежна ад магчымасцяў дзіцячага ўспрыняцця. Ігнаруецца амаль ўсё дзіцячае ў яго душы, характары, спосабе бачання навакольнага свету і г.д. Гульням, натуральнай цікаўнасці, празе ўсё выпрабаваць, адкрыць самому амаль не застаецца месца.

У выніку дзіця перастае быць самім сабою. Яно не становіцца прыгодным ні да натуральнага жыцця, ні да такога вось штучнага. Паводзіны яго рэзка ламаюцца. У дадатак да гэтага патрабаванне засвойваць у што б там ні было яшчэ больш траўміруе яго неакрэплую псіхіку і ў навучальнай установе, і дома, прытым штодзённа. Хто з дарослых выцерпіць падобны прыгнёт не менш як дзесяць гадоў!

Выкладаемыя ў школе веды хоць і датычацца адзінага, непадзельнага свету, у якім жыве чалавек, але падносяцца вучню не як адзінае цэлае, не як вынік паслядоўнага, лагічнага погляду на рэчаіснасць, а раз'яднана (матэматыка і гісторыя, біялогія і літаратура). Веды вялікія, разнастайныя, але не ўзаемазвязаныя чымсьці адным, не маюць адзінай асновы, таму так цяжка засвойваць гэты кангламерат. Спрабуючы ўкласці ў непадрыхтаваны, нявывучаны нават (няма навукі педалогіі) своеасаблівы інтэлект дзіцяці шмат разрозненых ведаў, школа нібы прымушае яго разбіраць гару на камяні. І веды засвойваюцца дрэнна, але і засвоеныя лёгка забываюцца.

Школьныя веды датычацца ў асноўным толькі навукі і літаратуры, але і літаратура разглядаецца з навуковага пункту гледжання. Атрымліваецца, што ў выхаванні дзіцяці выкарыстоўваюцца толькі навуковыя веды, навуковы спосаб вывучэння свету. А тыя веды (пра іх будзе сказана ніжэй), якія неабходны дзіцяці, маладому чалавеку ў першую чаргу, якія менавіта выхоўвалі б яго, якія звязваюць разрозненыя погляды на свет, у школе не выкладаюцца.

Далей. У кожным класе сядзяць хоць і аднагодкі, але розныя па здольнасцях, развіцці, магчымасцях дзеці. Лічыцца, што каля 20 працэнтаў дзяцей апярэджваюць у сваім развіцці равеснікаў, але столькі ж і адстаюць на 1—2 гады. "Ножніцы", як бачым, велізарныя — 2—4 гады. Аднак усіх дзяцей прымушаюць вучыцца ў адным тэмпе (такі вось аб'ём за такі вось час). Гэта як бы патрабаванне да ўсіх падымаць адну і тую ж штангу, якая, аднак, з кожным годам становіцца ўсё цяжэй: камусьці яна не пад сілу, а хтосьці мае магчымасць паставіць рэкорд. Але ў школе ўсе нівеліруюцца. Адсюль вынова: можа, які-небудзь "замаруджаны" вучань справіўся б больш паспяхова, калі б вучоба для яго не вялася "галопам". Зраўноўваючы ўсіх, мы пазбаўляемся магчымасці выхоўваць найбольш здольных і адначасова асуджаем "малаздольных" дзяцей на тое, што яны выходзяць у жыццё неадукаванымі.

Але калі вучань раптам "прасвятлеў" і пачаў праяўляць цікавасць да такой вучобы і такіх ведаў, аказваецца, што яму немагчыма нагнаць упушчанае за гады. Для гэтага давялося б прымацца за штудзіраванне навук з азоў, запісвацца зноў у 4—5 класы. Самаадукацыя ж пад увагу не прымаецца, хоць гэта было б, бадай, найлепшым выйсцем. А адначасова вучыцца ў 3—4 класах немагчыма. І атрымліваецца, што калі, вобразна кажучы, адстаў ад свайго поезда, то да мэты ўжо ніяк не дабрацца.

Дзіцяці, да таго ж, не зусім зразумела, навошта яму веды, што з гэтай складанай штукай рабіць. Як ні дзіўна, такое каверзнае пытанне ўзнікае неаднаразова, бо вучань усведамляе: гуляць з ведамі не будзеш, а малады чалавек лічыць, што многае (амаль усё) не спатрэбіцца яму ў жыцці. Тады навошта веды? Для цікавасці? Але такая цікавасць каштуе вялікай, часцей за ўсё непасільнай працы і таму... нецікавая. Словы, што школа рыхтуе дзіця да жыцця, выхоўвае паўнацэннага чалавека, гарманічную асобу, разлічаны, хутчэй, на дарослых (для іх самазаспакаення), для дзяцей жа яны абсурдныя: дзіця і ў школьныя гады павінна жыць паўнакроўна, і больш гарманічнага за яго няма нікога (толькі пазней, з гадамі, чалавек становіцца ўсё больш аднабаковым, вузканакіраваным — больш стратным).

І ўсё ж падлетак знаходзіць здавальняючы адказ на каверзнае пытанне: "Мае веды патрэбны не мне, а настаўніку"... З падобным крэда, зразумела, паспяховае пазнанне ведаў немагчыма! Многія вучні перастаюць вучыцца, хоць школу могуць спраўна наведваць. А некаторыя пры гэтым пачынаюць звяртаць увагу на ўрокі таго настаўніка, якога паважаюць, любяць як чалавека. І аказваецца, што схільнасць малога да таго ці іншага віду ведаў, той ці іншай дзейнасці падмяняюцца павагай да настаўніка і яго прадмета: такі вучань беспярэчна, хоць і неўразумела, спрабуе "разбіраць гару на камяні".

Адносна сказанага могуць запярэчыць, што як апетыт прыходзіць у час яды, так і вучань паступова ўцягнецца ў вывучэнне нецікавага для яго прадмета, палюбіць яго. Але вядома, што насільны апетыт, калі няма натуральнай патрэбнасці ў ядзе, шкодны. Вучань усё роўна рана ці позна адвернецца ад нецікавых яму ведаў або стане пасрэдным работнікам на не цікавай яму рабоце.

Аднак пакуль, імкнучыся падладзіцца пад патрабаванне шаноўнага настаўніка з яго нелюбімым прадметам, вучні звяртаюцца да зуброжкі. Яна з'яўляецца яшчэ і як вынік таго, што іншы вучань, упусціўшы час, спахапляецца і пачынае сёе-тое вывучаць. Але гэтыя ўрыўкавыя веды (напрыклад, па матэматыцы, хіміі) нельга засвоіць, не ведаючы папярэдніх, — даводзіцца зубрыць.

Зразумела, што ў выніку дрэнныя педагогі, не аўтарытэтныя для дзяцей, незадаволены большасцю сваіх падапечных. А гэта яшчэ больш ускладняе справу.

Каб падправіць становішча, наўмысна завышаюцца адзнакі. Гэта практыкуецца даволі шырока, паколькі зараз прынята характарызаваць работу настаўніка па паспяховасці вучняў. Так паяўляюцца непісьменныя "паспяваючыя" вучні, фальшывыя "выдатнікі" і "перадавыя" настаўнікі, "выдатнікі" асветы.

У выніку, мала чаму навучыўшы маладога чалавека, які ўжо пражыў адносна значную частку жыцця, але надламаўшы яго здароўе, адняўшы дзіцячае, зацікаўленае ўспрыняцце свету, адхіліўшы яго жаданні, пазбавіўшы шчасця ад ажыццяўлення патаемных дзіцячых задумак, пагасіўшы прагу ведаць, працаваць, школа выпускае яго ў жыццё. Як падыходзяць тут словы, сказаныя стагоддзе таму такой выдатнай асобай, як Е.М.Караленка, дзядзькам вялікага вучонага У.І.Вярнадскага і вялікага пісьменніка У.Г.Караленкі: "Вядома, быццам адукацыя заключаецца ў тым, каб набіць сваю галаву рознай навучальнай лухтой, якая ў ёй не пакінула б месца для разумнага погляду на жыццё. Такога роду адукацыя, часта фактычная, не асэнсаваная гуманнасцю, павінна быць адхілена".

"Спіс" прычын крызісу адукацыі будзе няпоўны, калі не ўказаць на другую вялікую "школу", якую немінуча праходзіць малады чалавек. Гэта "школа" выхоўвае яго паралельна з афіцыйнай і часцей за ўсё значна больш эфектыўна. Маю на ўвазе акружэнне чалавека з малых гадоў.

ЧАГО ГРАХІ таіць, цьмяны свет нашых жаданняў і пачуццяў (на фоне дзіцячага) нельга нават блізка параўноўваць з вялікім, хоць і неглыбокім, светапоглядам і цнатлівымі імкненнямі нашых дзяцей (пакуль гэта яшчэ жывое ў іх). Зазірніце ў душы сваіх дзяцей, яшчэ не кранутых школьнымі і вашымі "клопатамі"! Якія яны пяшчотныя, бяскрыўдныя, сардэчныя, цудоўныя (хіба вы ўжо паспелі "сапсаваць" іх?). Яны лічаць сябе народжанымі для вялікіх спраў, прагнуць небывалых подзвігаў — так высока лунае іх дух! Непарадкі ж у паводзінах, справах і жыцці дарослых часта зводзяць усё гэта на нішто. І ў большасці выпадкаў з паўнацэннага ў духоўным сэнсе дзіцяці, з магчымага таленту, нават генія, звычайна вырастае нізкапробны работнік, неразумны абывацель.

У нейкі момант у жыцці дзіцяці адбываецца сутыкненне двух матываў. Падлетак раптам сутыкаецца з чужым яго прыродзе светам дарослых, у ім пачынаецца барацьба супрацьлеглых думак. Калі б у гэты крытычны момант яго абмежаваць ва ўзаемінах з акружаючымі, то з яго магла б атрымацца значная асоба. Але маладога чалавека звычайна нельга адлучыць ад яго акружэння. У выніку пачынаецца альбо прыстасоўванне маладых да свету дарослых (фарміруецца абывацель), альбо, часцей за ўсё, канфлікт з дарослымі, які выліваецца часам у рэзкае непрыняцце свету дарослых. Моладзь не прымае нас і пачынае схіляцца да таго, чаго не ведае, але што ўяўляецца ёй лепшым — да заходняй культуры і чужога ладу жыцця. І таму калі маладое пакаленне канфліктуе, то гэта зусім не значыць, што яно дрэннае; магчыма, усё наадварот. Можна сказаць: тое адмоўнае, што мы выяўляем у маладых людзях — гэта нашы, паважаныя дарослыя, недахопы, наш недагляд, таму што менавіта мы, наша "школа", выхавалі іх такімі. І каб выкараніць у моладзі яе агрэсіўную рэакцыю на наш заблытаны, руцінны свет поглядаў, імкненняў і мэтаў, каб пераадолець нашы недахопы, трансфармаваныя ў свядомасці і паводзінах маладых у нешта ўродлівае, мы самі павінны змяніцца да лепшага, інакш пастаўленай мэты ў выхаванні дзяцей нам не дасягнуць.

Яшчэ раз паглядзіце на сваіх дзяцей! Няўжо вы хочаце, каб яны выраслі хітрымі, халоднымі, ілжывымі эгаістамі, каварнымі і бессардэчнымі людзьмі! А стаць такімі яны могуць, паколькі ў прыкладах недахопу няма. Таму што церпяць прыцясненні ў школе і дома, бачаць сваю бездапаможнасць, на якую мы іх асуджаем, пазбаўляючы іх самастойнасці, ігнаруючы ўсё дзіцячае, натуральнае ў іх душах.

Не будзем абмяркоўваць таго, што бацькам патрэбны элементарныя веды, у першую чаргу педагогікі і педалогіі, калі яны лічаць сябе выхавацелямі сваіх дзяцей. Што настаўнік па сваім значэнні для грамадства пераўзыходзіць нават урача, паколькі поспех у апошняга ў многім залежыць усё ж ад навукі і тэхнікі, ад урачоў-калег, якія дапамагаюць адзін аднаму кансультацыямі, ад агульных прынцыпаў лячэння і прафілактыкі, нарэшце ад здаровага ладу жыцця саміх людзей. Настаўнік жа ў сваёй творчасці адзінокі, ён сам-насам з вучнем, заўсёды першаадкрывальнік, творца. І знявечаная душа чалавека значна страшней і для яго самога, і для грамадства, чым яго скалечанае здароўе. Не будзем гаварыць аб тым, што ў выхаванні важная не толькі вучоба як адна з формаў гэтага працэсу, але значныя і іншыя бакі выхавання. На самай жа справе мы бачым, які нязначны ўплыў на дзяцей такіх моцных выхаваўчых фактараў, як літаратура, мастацтва наогул, гуманітарныя навукі, светапоглядныя навукі, гісторыя як чалавецтва, так і формаў грамадскай свядомасці (навукі, філасофіі, маралі і інш.), уплыў прыкладаў вялікіх людзей мінулага, іх поглядаў, выказванняў, уздзеянне навуковых і сацыяльных дасягненняў; амаль зусім адсутнічае станоўчы ўплыў дарослых на моладзь.

Скажам толькі, што ў цяперашняй форме навучання відавочны вялікія недахопы прынцыповага характару. У наш час, калі пад пагрозу пастаўлена існаванне чалавецтва, патрэбна кардынальнае змяненне ў людскіх душах і душах моладзі, паколькі ёй праз дзесятак гадоў прымаць на свае плечы не заўсёды пасільны груз поспехаў і памылак дарослых.

Думаю, не пазбаўлена цікавасці вобразнае ўяўленне цяперашняга стылю навучання. Вось магутнае дрэва пазнання, на ім плады. Мэта — збіраць іх, і як мага больш. Аднак перш патрэбна ўволю бязмэтна "паблукаць" па ўсёй кроне дрэва, зазірнуць пад кожны лісток — асвоіць усе веды. Зразумела, без цікавасці (не карыслівай, пра яе няма размовы), без пэўнай мэты гэта даецца нялёгка, калі наогул даецца. Кангламерат ведаў не засвойваецца, паколькі фізічна немагчыма абняць неабсяжнае. Агульныя ўяўленні аб ведах таксама адсутнічаюць, паколькі няма цікавасці да вучобы. А штучнай, ствараемай хітрыкамі настаўнікаў, майстэрствам педагогаў, прыгожымі кніжкамі і інш., хапае ненадоўга, паколькі яна — як прыгожая цацка, пагуляўшы з якой, вучань забывае пра яе.

Веды ўспрымаюцца дрэнна яшчэ і таму, што прызначаюцца для некрытычнага засваення, без уласных намаганняў вучняў па іх асэнсаванні. Лічыцца ж, што няма чаго ламаць галаву над ужо адкрытым; аднак аказваецца, што без такога ламання галавы адкрыццё застаецца неўспрынятым вучнямі. Псіхолагі П.В.Сіманаў і П.М.Яршоў пішуць: "...простае прысваенне здабытых іншымі ведаў само па сабе не вядзе да вяршыняў духу...", гэта значыць чалавек у такім выпадку не фарміруецца творча. Спецыялізацыя тут таксама толькі намячаецца, паколькі навязваецца звонку, а таму не ўлічвае асаблівасцяў, схільнасцяў, задаткаў дзіцяці. Яго "напіхваюць" тым, да чаго ён раўнадушны; але ён раўнадушны і да гэтай несправядлівасці: што б ні вучыць, толькі б не вучыць. Беспаспяховасць спецыялізацыі яшчэ і ў тым, што вучань, не ведаючы, вядома, сваіх асаблівасцяў, магчымасцяў, раўнадушна праходзіць міма тых ведаў, якія вельмі патрэбны яму для развіцця таленту, духоўнага ўдасканальвання (няма навукі педалогіі). І на дрэве пазнання ён не ў стане здабыць той або іншы плод, паколькі слаба трымаецца за ўсю крону. Патраціўшы на бязмэтнае, безвынікoвае спасціжэнне ўсялякіх ісцін лепшыя гады жыцця, малады чалавек не стаў дзеячам, не праявіў сваіх талентаў (не пранік унутр кроны, да галінак, пладоў), ён нават не ведае, да чаго ён больш здольны і ці ёсць у яго наогул "іскра боская"... А ён жа не раз і не два праходзіў міма таго або іншага плода!

Што ж усё-такі стварала значных людзей, вялікіх духам, магутных на веды? "На пытанне, ці задаволены я сваёй прафесіяй, я заўсёды адказваю: справу ўсяго майго жыцця я абраў яшчэ школьнікам, рыхтаваўся да яе ўсе гады вучобы, — піша акадэмік В.А.Амбарцумян. — І не было з тае пары моманту, калі б я пашкадаваў аб сваім выбары". У 12 гадоў ён ужо чытаў лекцыі аб населенасці планет. Акадэмік А.Б.Северны таксама ў школьныя гады з захапленнем займаўся астраноміяй у калектыве наглядальнікаў. Шляхі многіх карыфеяў навукі вызначыліся яшчэ за школьнай партай. Славуты асветнік М.А.Рубакін у 11 гадоў перарабіў кнігу "Рамкамболь" у п'есу, праз год напісаў прыгодніцкі раман і п'есу, а ў 13 гадоў пачаў выдаваць уласны рукапісны часопіс "Стрела".

Ёсць і зараз людзі, якія дабіваюцца здзіўляючых поспехаў: цыркачы, мнеманісты, фокуснікі, штангісты і інш. Як працуюць яны? Выяўляюць у сабе як мага раней які-небудзь прыроджаны задатак і пачынаюць пастаянна, узмоцнена трэніраваць яго. Праз гады працы дабіваюцца нечуваных вынікаў. Іх метад самавыхавання, самаўдасканальвання, самапераробкі, абагульнены педалогіяй, трэба было б таксама пераняць.

Вячаслаў МІЛКОЎСКІ.

(Працяг будзе)

НЕАДОЛЬНЫЯ ПЕРАШКОДЫ?

ТАКІЯ ДАЛЁКІЯ БЛІЗКІЯ КАРПАТЫ

Абавязковым элементам у сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў геаграфіі ў ВНУ з'яўляюцца палявыя практыкі. Ключавое месца сярод іх займала да апошняга часу дальняя комплексная палявая практыка па фізічнай і эканамічнай геаграфіі, якая праводзілася напрыканцы чацвёртага года навучання і працягвалася трыццаць дзён. Галоўнай асаблівасцю было месца яе правядзення, у якасці якога звычайна выбіраліся тэрыторыі з адметнымі, не характэрнымі для нашай краіны прыроднымі ўмовамі і гаспадарчымі комплексамі (Карпаты, Каўказ, Сярэдняя Азія, Усходняя Сібір, Еўрапейская Поўнач Расіі). Гэта дазваляла будучым настаўнікам геаграфіі атрымаць рэальнае ўяўленне пра больш шырокае кола геаграфічных з'яў і працэсаў, узбагаціць свой светапогляд, значна паглыбіць тэарэтычныя веды і набыць практычныя навыкі геаграфічных даследаванняў.

Практыка была забяспечана дасканала распрацаванай праграмай, дзе дакладна вызначаліся яе мэта і задачы, формы правядзення і змест. На працягу некалькіх дзесяцігоддзяў калектывы кафедраў ВНУ апрабавалі розныя маршруты практыкі, вызначылі найбольш аптымальныя з усіх пунктаў гледжання раёны яе правядзення, наладзілі ўстойлівыя ўзаемасувязі з размешчанымі там установамі і ВНУ роднаснага профілю.

Здавалася б, усё адзначанае давала падставы калектывам геаграфічных кафедраў спадзявацца, што і ва ўмовах набыцця Беларуссю дзяржаўнага суверэнітэту практыка захавае сваё месца ў сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў геаграфіі і, нягледзячы на пэўныя цяжкасці, студэнты будуць мець магчымасць знаёміцца з прыродна-гаспадарчымі і сацыяльнымі комплексамі на тэрыторыі іншых дзяржаў. Таму, як з'ява часовая і вымушаная, успрымаўся той факт, што ў 1991-92 навучальным годзе ў сувязі з фінансавымі цяжкасцямі пры выбары маршруту дальняй комплекснай палявой практыкі прыйшлося абмежавацца тэрыторыяй Беларусі, а працягласць яе скараціць да трох тыдняў. Аднак у каторы ўжо раз пацвердзілася старая ісціна: нішто не бывае такім працяглым, як тое, што задумваецца часовым. І вось ужо трэці год запар месцам правядзення дальняй комплекснай палявой практыкі па геаграфіі з'яўляюцца "аддаленыя" раёны нашай краіны.

Хочам, каб нас зразумелі правільна. Мы не супраць таго, каб студэнты-географы беларускіх ВНУ мелі магчымасць больш грунтоўна азнаёміцца з прыродаю, насельніцтвам, гаспадаркаю сваёй радзімы. Тым больш, што сёння ў навучальныя планы па падрыхтоўцы настаўнікаў геаграфіі ў якасці самастойных дысцыплін уключаны такія курсы, як "Фізічная геаграфія Беларусі", "Сацыяльна-эканамічная геаграфія Беларусі", "Геаграфічнае краязнаўства", шматлікія спецкурсы па геаграфіі карысных выкапняў, ландшафтаў, насельніцтва Рэспублікі, вывучаецца геаграфія сваёй вобласці. Вядома, што паўнацэннае выкладанне пералічаных курсаў патрабуе, каб у навучальным плане была прадугледжана палявая практыка па геаграфіі Беларусі. Але такая практыка павінна разглядацца як самастойная, а не альтэрнатыўная дальняй комплекснай палявой практыцы па фізічнай і эканамічнай геаграфіі. Апошняя павінна быць тэрмінова аднаўлена ў сваім першапачатковым выглядзе. Інакш ужо праз год навучальныя ўстановы Рэспублікі выпусцяць настаўнікаў геаграфіі, якія ніколі не бачылі тайгу альбо стэп, горную краіну альбо пустыню. Такім настаўнікам будзе вельмі цяжка абудзіць цікавасць вучняў да адной з найбольш старажытных навук на зямлі.

Перашкоды, што існуюць сёння на шляху правядзення дальняй палявой практыкі, не з'яўляюцца неадольнымі. Разлікі паказваюць, што пры ўмове пэўнага скарачэння яе працягласці (пятнаццаць — дваццаць дзён замест трыццаці) і выбару найбольш аптымальнага з пункту гледжання транспартнага становішча месца правядзення (для Брэсцкага педінстытута, напрыклад, такім месцам магла б стаць тэрыторыя Заходняй Украіны: украінскія Карпаты, Закарпацце) грашовыя затраты будуць амаль такімі ж, што і пры правядзенні практыкі ў межах Беларусі. Пэўныя цяжкасці могуць узнікнуць пры перасячэнні дзяржаўных межаў і падчас перамяшчэння па тэрыторыі іншых дзяржаў. Але і гэтая праблема можа быць вырашана шляхам заключэння Міністэрствам адукацыі і навукі Беларусі пагаднення аб абмене групамі студэнтаў з адпаведнымі ўстановамі Расіі, Украіны, Польшчы.

Як бачым, тыя праблемы, што ўзніклі з правядзеннем дальняй комплекснай палявой практыкі па геаграфіі, пры жаданні і пэўных намаганнях з боку ўсіх зацікаўленых асоб і ўстаноў могуць быць вырашаны. Спадзяемся, што нас падтрымаюць у гэтай справе калегі з іншых ВНУ краіны, дзе ёсць геаграфічныя аддзяленні, а таксама настаўнікі геаграфіі, якія, як ніхто іншы, павінны быць зацікаўлены ў тым, каб не парушаліся геаграфічныя традыцыі і каб на змену ім у школу прыходзілі высокапрафесійныя спецыялісты.

Аляксандр ГРЫБКО,
загадчык кафедры геаграфіі Брэсцкага педінстытута,
кандыдат геаграфічных навук.

Канстанцін КРАСОЎСКІ,
кандыдат геаграфічных навук,
в.а. дацэнта.

Сяргей АРЦЁМЕНКА,
кандыдат геаграфічных навук,
старшы выкладчык.

Мікалай СТРАХА,
старшы выкладчык.

АСЯРОДКІ БЕЛАРУСКАСЦІ

Нам усім вельмі цяжка. Але ёсць яшчэ, аказваецца, школы, дзе настаўнікі працуюць з прыўзнятым настроем

Што і казаць, жыццё наша стала зараз вельмі ўжо будзённым. Мая супрацоўніца расказала, што бацькоўскі сход адмяніў у дзіцячым садку дні нараджэння, бо гэта выклікае іншы раз зайздрасць у дзяцей да тых, хто жыве багацей. Ды і мы, дарослыя, так рэдка ствараем святочны настрой у сваёй хаце, у калектыве. І не толькі таму, што збяднелі нашыя кашалькі. Можа збяднелі і нашыя душы? Бо радасць, веселле, свята не купіш за грошы.

Але мяне запрасілі на свята. Свята школы. Свой 5-гадовы юбілей адзначала сярэдняя школа №190 Мінска. Гаспадыня свята, дырэктар школы Зоя Яфімаўна Андруховіч, у 1989 годзе пачала працу ў новым мікрараёне Уручча з рамонту даху і ліквідацыі недаробак будаўнікоў. У той год у школу прынялі 880 вучняў, а зараз іх удвая больш — амаль 1600. У школе працуе 157 настаўнікаў. Пра тое, што педагагічны калектыў дружны, малады, вясёлы, можна і не казаць. Мне дастаткова было пачуць (не для інтэрв'ю, а пад час нязмушанай гутаркі) ад Уладзіміра Анатольевіча Парамонава, намесніка дырэктара, што ён штодзень з радасцю ідзе на працу, ідзе, як на свята. Размова наша потым была запісана на магнітафон, і вось што даслоўна сказаў Уладзімір Анатольевіч:

— Калектыў наш вельмі вялікі, дружны і працавіты. І кожны дзень, як ідзеш на работу, сэрца радуецца, пяе. Пяе ад таго, што сустрэнеш і навучэш нечаму новаму дзяцей, убачыш знаёмыя, добрыя, цёплыя твары калег-настаўнікаў,якія ў наш цяжкі час на тую мізэрную зарплату, якую яны атрымліваюць, знаходзяць час і пасля ўрокаў працуюць з дзеткамі. Цудоўныя людзі! Мы ўсе амаль аднаго ўзросту, з аднолькавымі мэтамі і жаданнямі — навучыць, даць добрае, разумнае, вечнае нашым дзецям.

Як пацвярджэнне гэтых слоў прагучала выступленне пад час святочнага канцэрта калектыву настаўнікаў 190-й школы, ансамбля беларускай музыкі і песні "Дабрадзея", лаўрэата гарадскога фестывалю народнай творчасці "Спадчына".

— Я ведаю, — сказаў намеснік дырэктара школы Міхаіл Пятровіч Залатаронак, — калі будуць на святах у школе спяваць настаўнікі, то яны гэта перададуць і вучням. Аб'ядналі ж усіх іх беларускія музыка і песні, народныя і аўтарскія — Помазава, Захлеўнага, Чыркуна. Поўны канцэрт настаўнікаў можа працягвацца больш гадзіны, у ім 25 нумароў. Гэта і беларускія полькі з розных мясцін: з Гомельскай вобласці — "Кука", "Тураўская полька", полькі з Віцебскай, Мінскай, Брэсцкай абласцей, з Гродзенскай "Церніца". Мы выязджалі ў вёску Гайна Лагойскага раёна, дзе запісалі некалькі твораў. Апрацавалі іх і ўключылі ў рэпертуар.

Настаўніцкі аркестр дапамагае пад час выступлення дзіцячага фальклорнага калектыву "Забава". Трэба сказаць, што гэта незвычайнае відовішча. Таленавіты кіраўнік Алена Іванаўна Ліпніцкая стварыла сапраўдны букет каляндарна-абрадавых святаў: "Калядны", "Гуканне вясны", "Купалле", "Дажынкі", "Масленіца". Для гэтага калектыву не хапала сцэны, і выкарыстоўвалася вольнае месца перад ёй, побач з гледачамі. "Забава", як і аркестр народных інструментаў "Крынічка" — лаўрэат гарадскога фестывалю народнай творчасці "Спадчына".

Сярэдняя школа №190 адна з першых, і пакуль ці не адзіная сярод трох мікрараёнаў Уручча, поўнасцю перайшла на беларускамоўнае навучанне. 1300 вучняў (нагадаю: усяго ў школе іх амаль 1600) ахоплены прадметамі музычна-эстэтычнага цыкла. Абавязковымі прадметамі для вучняў 1—9 класаў з'яўляюцца слуханне музыкі, авалоданне нотнай граматай. Ёсць харавы клас, танцы, выяўленчае мастацтва і мастацкая праца. Спецыяльнымі дысцыплінамі ў гэтым годзе ў школе ахоплена больш як 400 дзяцей. Сіламі вучняў, якія вучацца іграць на музычных інструментах, калектывамі мастацкай самадзейнасці вучняў і настаўнікаў штогод ладзяцца канцэрты для бацькоў, ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і працы, для інвалідаў па зроку Цэнтральнага раёна Мінска, для шэрагу школ, работнікаў саўгаса "Пятровічы", для супрацоўнікаў і хворых Мінскай абласной бальніцы. Лепшыя калектывы не раз выступалі па тэлебачанні. Група вучняў прымала ўдзел у тэлегульні "Папараць-кветка". Яны сталі пераможцамі і атрымалі пуцёўкі ў "Зубраня".

Акрамя асноўнага цыкла прафілюючых прадметаў, навучальным планам школы прадугледжаны наступныя дысцыпліны і прадметы, якія дазваляюць больш поўна раскрыць індывідуальныя задаткі і здольнасці вучняў: фартэпіяна, цымбалы, скрыпка, баян, акардэон, балалайка, гітара, кларнет, ударныя інструменты, сальфеджыо, аркестр, вакал, танцавальныя калектывы, групы па выяўленчым мастацтве і мастацкай працы.

Але ж праблемы не мінаюць і гэты дружны калектыў. Хоць яны агульныя, аднолькавыя практычна для ўсіх школ, назваць іх не лішне. А раптам на іх упадзе вока разумных людзей, надзеленых уладай і здольных вырашыць іх ці хоць бы часткова дапамагчы. Па-першае, перапоўненасць класаў, недахоп нагляднай і метадычнай літаратуры. Школе з музычна-эстэтычным ухілам не адпавядае сваім архітэктурным збудаваннем састарэлая стандартная планіроўка будынка. Рацыянальна было б збудаваць сумесна з суседняй матэматычнай школай, якая размешчана побач, прыбудову-перамычку, дзе б размясціліся спортзала, басейн, пакоі для заняткаў музыкай і выяўленчым мастацтвам. Але для гэтага патрэбны сродкі. І немалыя.

Добра, што знайшліся камерцыйныя структуры, якія дапамаглі купіць касцюмы для танцавальнага ансамбля, музычныя інструменты. Такіх фундатараў, якія выдзяляюць мэтавым накіраваннем сродкі для развіцця школ, лічаць педагогі, трэба вызваляць ад падаткаў.

Не задавальняе настаўнікаў і зарплата. На такія грошы мужчыне-настаўніку нерэальна пракарміць сям'ю. На пытанне аб павышэнні ўдвая іх заробку настаўнікі адказалі, што гэтыя грошы, якія яны атрымаюць у палове снежня, з'есць інфляцыя. Як быў настаўнік на мяжы галечы, так і застаецца.

Вельмі дакладна падвёў вынікі нашай размовы М.П.Залатаронак.
— Пакуль дзяржава не зразумее, што бацькі, якія нарадзілі дзіця, селянін, які гэта дзіця пракорміць, і настаўнік, што вывучыць яго, не будуць забяспечаны, нацыя не мецьме будучыні.

Так што святы сёння ладзяць хіба адны энтузіясты. Ці не станецца так, што і іх не будзе?

Галіна СУША.

ПЕДАГАГІЧНАЯ МАЙСТЭРНЯ

ЗАЛАТОЕ ПРАВІЛА І ТРЫ ГАЛОЎНЫЯ ПЫТАННІ

Гісторыю як прадмет школьнікі вывучаюць з 5 класа — яны знаёмяцца з эпізадычнымі апавяданнямі па гісторыі Айчыны, з 6 класа яны прыступаюць да вывучэння першай часткі сусветнай гісторыі — гісторыі старажытнага свету, потым — да гісторыі сярэдніх стагоддзяў і так далей, да гісторыі сучаснасці.

Пры вывучэнні павінна дзейнічаць залатое правіла: ніводнага факта без тлумачэння, ніводнага тлумачэння без ведання фактаў. А гэта магчыма толькі тады, калі мы зможам адказаць на тры галоўныя пытанні: Калі? Дзе? Чаму?

Пытанне КАЛІ? наогул важнае для разумення гісторыі. Да прыкладу, ведаючы дату той ці іншай бітвы, можна ўявіць сабе, як яна праходзіла. Часам важна ведаць не толькі год і месяц, а нават гадзіну падзеі.

Пытанне ДЗЕ? таксама важнае для вывучэння: на дапамогу прыходзіць атлас карт. Без карты гісторыі няма. Вывучаючы, да прыкладу, жыццё старажытных славян, егіпцян і іншых народаў, трэба ўявіць сабе прыроду гэтых мясцінаў, падумаць, чым маглі займацца мясцовыя жыхары. Ці яшчэ прыклад: не ўлічваючы, дзе праходзіла Куліковская бітва, нельга ацаніць дзейнасць Дзмітрыя Данскога.

І, нарэшце, пытанне ЧАМУ? На мой погляд, яно самае цікавае. Мы высвятляем прычыны той ці іншай падзеі, абгрунтоўваем вывады, гаворым аб яе значэнні.

І вось тут, каб прымусіць думку вучня працаваць адразу над трыма гэтымі пытаннямі, я складаю задачы па гісторыі. Яны выдатна будзяць думку, абуджаюць гістарычнае мысленне. Перад рашэннем задач я даю парады, як іх рашаць. Неабходна прачытаць задачу не менш двух разоў, а можа і болей. Пастарацца асэнсаваць умову, пры гэтым не згубіць ні яе асобныя часткі, ні само пытанне, бо яно ўказвае і нацэльвае на правільны ход разважанняў.

Трэба выкарыстоўваць атлас карт, у які варта заглядваць не адзін раз. Прачытаўшы ўмову задачы, трэба пастарацца перанесціся думкай у аддаленую эпоху, уявіць сабе знешні абліччa тых часоў, гарады, вуліцы, вёскі. Так, гэта нялёгка. Але гэтаму дапамога чытанне мастацкай літаратуры, наведванне музеяў, прагляд гістарычных фільмаў.

Прапаную некалькі задач для вас і вашых вучняў.

Задача 1. Індыйскі лук меў звычайна ад 3,5 да 4 футаў даўжыні (фут — 0,3048 м). Ён быў настолькі пругкі, што няпоўнасцю чалавек ледзь мог сагнуць яго так, каб нацягнуць цеціву. Адцягнуць надзейную цеціву назад на даўжыню рукі можна было толькі дзякуючы практыцы і атрыманай фізічнай сіле. Пушчаная такім чынам страла ляцела з хуткасцю маланкі. Страла мела каля 3 футаў у даўжыню і на тупым канцы была з апярэннем.

Пытанне. Якім чынам рабілася апярэнне? Чаму апярэнне было толькі на тупым канцы?

Задача 2. Старажытны Кітай. Кітайцы, глыбока паважаючы і баючыся сваіх бацькоў, лічылі, што ў іх ёсць і кепскія інстынкты. Таму дазвалялася абдурыць бацькоў, падкупіць яго, пакараць, супакоіць. Маракі былі перакананы ў тым, што ў глыбіні мора жывуць злыя духі, якія выклікаюць тайфуны. Значыць, можна змагацца!

Існавала такое напісанае правіла: калі кітайскае судна ішло ў адным напрамку з якім-небудзь заморскім караблём, капітан рабіў усё магчымае, каб перасекчы шлях яму, нават калі гэта пагражала сутыкненнем і гібеллю.

Пытанне. Чаму кітайскі марак ішоў на гэтую рызыку?

Задача 3. Паўночнаамерыканскія індзейцы-ірокезы навучыліся вырабляць абутак са скуры жывёліны так, што ім прыходзілася рабіць толькі адно шво, і абутак быў гатовы.

Пытанне. Назавіце гэту жывёліну, абгрунтуйце адказ.

Задача 4. Ведама, што сабака і кошка — старажытныя хатнія жывёліны. Паўднёвыя народы першымі прыручылі кошку і вельмі яе паважалі. А вось сабака не карыстаўся ў іх такой павагай. Напрыклад, у старажытным Егіпце кошка была свяшчэннай жывёлінай, з памерлых кошак рабілі муміі, бышцам яны былі фараонамі, хавалі іх на могілках. Паўночныя ж народы ў старажытнасці мала цанілі кошку і намнога больш — сабаку. Напрыклад, у Сібіры сабаку хавалі з вялікім гонарам: у магілку клалі карай з рэчамі (гэта была каштоўнасць, якой валодалі далёка не ўсе людзі).

Пытанне. Чым растлумачыць адрозненне ў адносінах да кошкі і сабакі ў розных народаў?

Задача 5. Калі перс сустракаецца з персам на вуліцы, то, вітаючыся, яны цалуюцца ў вусны. Калі ж адзін з іх ніжэйшы па саслоўі, то цалуюцца ў шчаку. Калі ж адзін з іх вельмі знатны, калі адзін падае ў ногі другому. (Персідскае царства. V — IV стагоддзе да н.э.).

Пытанне. Чаму персы па-рознаму віталі адзін аднаго? Аб чым можна было даведацца, назіраючы за сустрэчамі?

Задача 6. У старажытных асірыйцаў існаваў дзіўны, на наш погляд, звычай: да ўрачоў яны не звярталіся, а захварэўшага выносілі на плошчу і там пакідалі. Прайсці міма хворага нікому не дазвалялася...

Пытанне. Чаму старажытныя асірыйцы выносілі хворага на плошчу?

Вось такія могуць быць задачы па гісторыі. Не трэба псаваць сабе настрой, калі рашэнне той ці іншай з іх адразу не даецца. Ужо самі задачы будзяць цікавасць да гісторыі, прымушаюць не толькі запамінаць інфармацыю, разбураючы фармальны падыход да прадмета. Я думаю, рашэнне задач, як і іх прапанаванне на ўроку, дапаможа маім калегам-гісторыкам з Беларусі абудзіць цікавасць не толькі да сусветнай гісторыі, але і да гісторыі свайго народа.

Аляксандр ЛІЦВІНАЎ,
заслужаны настаўнік Расіі, фіналіст
конкурсу "Настаўнік года Расіі-94".

СКАЖУ ДОБРАЕ СЛОВА

"Я — ДЗЯЎЧЫНКА-БЕЛАРУСКА З ВАСІЛЬКОВЫМІ ВАЧЫМА"

У жыцці кожнага чалавека была сустрэча з настаўнікам. А калі гэта сустрэча з педагогам, які дае не толькі веды, але і нешта большае (цеплыню, дабрыню?), што потым саграваe сэрца ўсё жыццё, то вучням, несумненна, пашчасціла. Такі педагог працуе і ў мінскай сярэдняй школе № 23.

Вашчатынская Надзея Васільеўна — выкладчык беларускай мовы і літаратуры. У далёкім 39-м маладзенькай дзяўчынкай прыйшла яна ўпершыню ў школьны клас. І з таго часу нязменна з дзецьмі.

Я была на яе ўроках і, як кожны вучань, быццам, пападала ў поле яе добразычлівасці. Усе бачылі яе жаданне даць найбольшыя веды, і нельга было не слухаць, не запамінаць яе цікавы аповяд. Здавалася, гэтая настаўніца прычароўвае да сябе дзетак. А яны не могуць не апраўдаць давер гэтага шчырага чалавека.

У школе кажуць, што яе 5 "А" цяжкі клас. А яна, класны кіраўнік, ні разу не павысіла голасу, знаходзячыся побач з імі. "Як гукнеш — так і адгукнецца" — кажа мудрая прымаўка. Усе дзеці — гэта яе ўнукі ("хіба можна ставіцца інакш да гэтых непасрэдных даверлівых істот?"). І яны цягнуцца да яе, як да роднага чалавека.

Нядаўна ўсе разам хадзілі ў Музей Вялікай Айчыннай вайны. Ведалі дзеці, настаўніца пасля шасці урокаў яшчэ не палуднавала. Хто яблык для яе прынёс, хто — бутэрброд, хто — цукерку...

Яна вучыць іх быць чулымі, і яны не растуць эгаістамі.

Усімі сіламі Надзея Васільеўна стараецца зберагчы агеньчык дзіцячай непасрэднасці і дабрыні. Пра гэта і іншых просіць: "Галоўнае, каб паміж настаўнікам і дзецьмі быў давер".

У сваёй школе Надзея Васільеўна ўжо сёмы год вядзе літаратурна-краязнаўчы клуб "Бацькаўшчына". Летась у гэты клуб уступілі і яе пяцікласнікі, падрыхтавалі цікавую праграму беларускіх вершаў, песень, танцаў. І цяпер яны з задавальненнем займаюцца вывучэннем гісторыі і культуры роднага краю.

Вабіць і чаруе пяшчотная беларуская мова Надзеі Васільеўны. Таму я была не вельмі здзіўлена, што Танечка Цярэня, якая чуе беларускую мову толькі ў школе, напісала верш.

Я — дзяўчынка-беларуска
З васільковымі вачыма.
Хоць малая, але знаю:
Беларусь — мая радзіма.

Шчырае замілаванне Надзеі Васільеўны роднай мовай перадаецца і дзецям. Мне расказвалі, як Панічава Ірачка са слязьмі ўгаварыла маці аддаць яе ў беларускамоўны клас да Надзеі Васільеўны.

А я схіляю галаву перад настаўніцай, якая за нядоўгі час змагла прывіць дзецям (у большасці — карэнным мінчанам) такую любоў да ўсяго беларускага, змагла даць так многа ведаў па гісторыі і культуры нашай Айчыны. І не адно пакаленне ўдзячна Надзеі Васільеўне за тое, што яна "адкрыла" для іх Радзіму.

Са сваімі былымі выхаванцамі Надзея Васільеўна аб'ездзіла, бадай, усю Беларусь.

— Калі б у мяне спыталі, што я хачу пажадаць маладым настаўнікам, я адказала б — падарожжаў. Гэта новыя ўражанні, адкрыцці і сустрэчы, ад якіх душа становіцца больш чыстай і светлай.

Больш за ўсё ў жыцці Надзея Васільеўна любіць кнігу, музыку і песню. А яшчэ, безумоўна, прыроду і дзяцей.

Яна вялікая аптымістка. Ніколі не скардзілася на свой нялёгкі лёс. Навучылася не засмучацца ў самыя непрыемныя мінуты. Атрымоўвае мізэрную зарплату — лічыць грошы з дадэнамінацыйным нулём, згубіць — тады па-новаму.

Некалі Надзеі Васільеўне збіраліся прысвоіць званне заслужанага настаўніка рэспублікі. Усё было для гэтага — беларуска, мае вышэйшую адукацыю, выдавала свае кнігі, па якіх вучыліся тысячы беларускіх дзяцей. Не была членам КПСС. Так і засталася звычайнай, як усе, настаўніцай.

Бацькі многіх яе цяперашніх выхаванцаў некалі таксама былі яе вучнямі. Калі бываюць у школе, наведваюцца і да Надзеі Васільеўны:

— Ну, як тут наша матуля пажывае?

Ёй часам нялёгка ісці ў школу — баляць немаладыя ногі. Цяжка бывае, прыйшоўшы дадому, брацца за хатнія справы. Але пераступае парог школы — і зноў маладая і дзейная.

Побач яе дзеткі, з ёй яе любімая справа.

Галіна СІДАРОВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: Надзея Васільеўна ВАШЧАТЫНСКАЯ з дзецьмі.

Фота Юрыя БОНДАРАВА.

ТЭЛЕБАЧАННЕ НА ЎРОКУ

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Уладзімір Караткевіч. "Зямля пад белымі крыламі".

13, 14 снежня — 6 клас

Спачатку зазначаецца, што Уладзімір Караткевіч — не толькі празаік, паэт, драматург, але і вельмі цікавы даследчык свайго роднага краю, яго геаграфіі, гісторыі, культуры, этнаграфіі. Цыкл нарысаў "Зямля пад белымі крыламі" ўяўляе сабой арыгінальнае эсэ пра Беларусь, яе гісторыю і сучаснасць, культурныя традыцыі і народны побыт.

Вядучая расказвае пра жанр кнігі "Зямля пад белымі крыламі", пра спосаб падачы матэрыялу, падкрэслівае, што актуальнасць гэтага твора Караткевіча ў тым, што аўтар фактычна першым адкрыў для беларусаў Невядомую Беларусь — Зямлю пад белымі крыламі.

У перадачы выкарыстаны ўрыўкі з фільмаў "Рыцар і слуга Беларусі", "Быў. Ёсць. Буду".

Аўтар і вядучая — выкладчыца БДУ І.КІВЕЛЬ.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ

Далучэнне Беларусі да Расійскай імперыі.

12, 13 снежня — 7 клас

Навучальная тэлепарадача прысвечана аднаму з пераломных перыядаў нашай гісторыі, цяжкаму, супярэчліваму, шмат у чым трагічнаму.

Пачынаецца яна даволі падрабязным аналізам прычын падзелу Рэчы Паспалітай паміж больш магутнымі суседзямі: Расіяй, Прусіяй, Аўстрыяй.

Далей расказваецца пра першы падзел Рэчы Паспалітай і ўключэнне ўсходняй часткі Беларусі ў склад Расіі, пра інтэрвенцыю Расіі 1792 года ў Рэч Паспалітую, другі яе падзел і далучэнне цэнтральнай часткі Беларусі да Расіі; пра паўстанне Тадэвуша Касцюшкі ў 1794 г., яго падаўленне і трэці падзел Рэчы Паспалітай, у выніку якога яна перастала існаваць як суверэнная дзяржава; уключэнне заходняй часткі Беларусі ў склад Расійскай імперыі. Аўтар робіць вывады і дае гістарычны аналіз значэння гэтай падзеі для лёсу беларускага народа.

Перадача вядзецца з залаў Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі.

Аўтар і вядучая — кандыдат гістарычных навук, супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі Л. СОБАЛЕВА.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ

Асноўныя погляды гісторыкаў на працэс і прычыны ўтварэння Вялікага княства Літоўскага.

15, 16 снежня — 10 клас

Здымалася гэтая новая перадача ў залах Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, што ў Мінску; таму яна дае магчымасць вучням пазнаёміцца з экспанатамі перыяду Вялікага княства Літоўскага.

Гледачы даведаюцца аб цікавым поглядзе гісторыка на прычыны ўтварэння гэтай дзяржавы, аб яе месцы сярод іншых краін.

Тэлеперадача падрыхтавана кандыдатам гістарычных навук, загадчыкам аддзела гісторыі Беларусі 13—18 ст. Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі П.А.ЛОЙКАМ.

У ДАПАМОГУ НАСТАЎНІКУ І ВУЧНЮ

Сусветная гісторыя

7 КЛАС

§19 МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА АСВЕТЫ

XVIII ст. у гісторыі Еўропы вядома як стагоддзе Асветы. Выдатныя дзеячы культуры гэтага часу абаранялі ідэі асветы мас, ідэі самакіравання і свабоды. Яны абаранялі інтарэсы дэмакратычных слаёў грамадства, простых людзей. Асветнікі абвяргалі ўсе старыя формы дзяржаўнага кіравання. Яны спадзяваліся, што новае стагоддзе выявіць магчымасць разумнай дзейнасці. На месца боскага промыслу асветнікі паставілі чалавечы розум. Аднак гісторыя паказала, што іх царства розуму было ідэалізаваным царствам буржуазіі.

У XVIII ст. на змену махлярскаму раману прыходзіць асветніцкі, павучальны, выхаваўчы раман. Літаратурныя творы таго часу напоўнены сатырычным, філасофскім зместам. З'яўляюцца раманы ў пісьмах, споведзі, дзённікі. Галоўную ідэю асветы мас паказаў у сваіх вершах шатландскі паэт XVIII ст. Роберт Бернс:

Няхай жыве права чытаць.
Няхай жыве права пісаць,
Праўдзівай старонкі
Той толькі баіцца,
Хто праўду павінен хаваць.

Многія пісьменнікі-асветнікі былі выхадцамі з дэмакратычных слаёў грамадства. Да іх належаў і выдатны англійскі пісьменнік Даніэль Дэфо (1660—1731), які нарадзіўся ў сям'і лонданскага рамесніка. Ён скончыў духоўную семінарыю, а потым займаўся камерцыйнай дзейнасцю ў розных краінах Еўропы. За сваю палітычную дзейнасць Даніэль Дэфо падвяргаўся праследаванням, сядзеў у турме.

У 1719 г. выйшла ў свет кніга, якая праславіла яго ва ўсіх краінах. У яе была вельмі доўгая назва: "Жыццё і надзвычайныя прыгоды Рабінзона Круза, марака з Йорка, які пражыў дваццаць восемь гадоў у поўнай адзіноце на бязлюдным востраве ля берагоў Амерыкі, каля вусця ракі Арынока, куды ён быў выкінуты караблекрушэннем, у час якога ўвесь экіпаж карабля, акрамя яго, загінуў, з тлумачэннем яго нечаканага вызвалення піратамі, напісаныя ім самім". Гэты раман быў напісаны ў форме дзённіка, дзе герой расказвае, што з ім адбывалася.

У аснову рамана былі пакладзены сапраўдныя падзеі. З расказу сучасніка Даніэля Дэфо славутага капітана Кука стала вядома, што шатландскі матрос Аляксандр Селькірк пражыў некалькі гадоў на бязлюдным востраве. Даніэль Дэфо ўслаўляе стваральную працу чалавека, яго прадпрымальнасць, упартасць у дасягненні мэты.

У сям'і дробнага судзейскага чыноўніка з Дубліна ў Ірландыі нарадзіўся Джонатан Свіфт (1667—1745), будучы славуты пісьменнік. Свіфт атрымаў багаслоўскую адукацыю і дзесяць гадоў служыў сакратаром у аднаго з дыпламатаў. Доўгія гады да канца жыцця ён быў настаяцелем сабора Св.Патрыка ў Дубліне.

У гады актыўнай барацьбы за інтарэсы ірландскага народа супраць каланіяльнага панавання англічан Джонатан Свіфт стварыў свой адзіны раман "Падарожжа ў некаторыя аддаленыя краіны свету Лемюэля Гулівера, спачатку хірурга, а потым капітана некалькіх караблёў" (1726). Пісьменнік высмейвае недарэчныя, ненармальныя палітычныя сістэмы, з якімі сутыкнуўся яго герой. Расказваючы пра краіну ліліпутаў, аўтар смяецца над раздутай ганарлівасцю маленькіх стварэнняў, над бойкамі высокаабцаснікаў і нізкаабцаснікаў над спрэчкамі аб тым, з якога боку трэба разбіваць яйка. Усе гэтыя смешныя сітуацыі змяшчалі намёкі на двухпартыйную сістэму вігаў і торы ў Англіі, на бясконцыя спрэчкі католікаў і пратэстантаў. Свіфт бязлітасна крытыкаваў грамадскія норавы і аддана верыў у маральнае ўдасканальванне асобы.

Будучы аўтар геніяльных камедый, сын французскага гадзіншчыка П'ер Агюстэн Карон дэ Бамаршэ (1732—1799) вельмі добра засвоіў патомнае рамяство, стаў майстрам-вынаходнікам. Потым ён змог купіць прыдворную пасаду і змяніць імя Карон на дэ Бамаршэ. Бамаршэ цудоўна іграў на арфе і часта забаўляў караля Людовіка XV, вучыў музыцы яго дзяцей. Сын караля гаварыў, што Бамаршэ адзіны чалавек, які гаворыць праўду ў твар.

Бамаршэ надзвычай актыўна ўдзельнічае ў грамадскім жыцці, што прыносіць яму шмат непрыемнасцей. Ён падрыхтоўвае карабель, каб дапамагчы амерыканскім паўстанцам, купляе зброю ў Галандыі ў пачатку Вялікай французскай рэвалюцыі па даручэнню Камітэта грамадскага выратавання. Гэта ледзь не каштавала яму жыцця. Бамаршэ выдае забароненыя творы Вальтэра.

У гісторыю французскай і сусветнай літаратуры Бамаршэ ўвайшоў як аўтар бессмяротных камедый — "Севільскі цырульнік" і "Жаніцьба Фігара". Галоўны герой абодвух твораў слуга Фігара, спрытны, таленавіты і дзёрзкі. Кароль, якому прачыталі п'есу, абурыўся: "Калі быць паслядоўным, дык, дапусціўшы пастаноўку гэтай п'есы, трэба разбурыць Бастылію". Але п'есы трапілі на сцэну тэатра і з поспехам ідуць па сённяшні дзень у розных краінах свету. Сучаснікі жартавалі, што Бамаршэ сваімі вытанчанымі абвінавачваннямі ва ўсеагульнай карупцыі і прадажнасці змог усё сказаць і пры гэтым не трапіць у Бастылію.

Літаратар і вучоны, вялікі знаток старажытнасці і захавальнік калекцыі манет Рудольф Эрых Распэ (1747—1794), будучы абвінавачаным у крадзяжы, быў вымушаны ў 1785 г. уцячы ў Англію. Там праз год ён публікуе пераклад на англійскую мову незвычайных прыгод аднаго расказчыка-лгуна з нямецкага часопіса "Спадарожнік вясёлых людзей", дадаўшы сёе-тое ад сябе. Прозвішча гэтага расказчыка было абазначана літарамі М-г-з-н. Пазней яно было раскрыта. За ім хавалася сапраўдная асоба — Карл Фрыдрых Іеранім фон Мюнхгаўзен, якога называлі каралём ілгуноў.

У маладосці Мюнхгаўзен служыў пажом у герцага Брауншвейгскага ў Расіі і нават прыняў удзел у руска-турэцкай вайне. Вярнуўшыся дадому, ён расказаў сябрам пра свае сапраўды дзіўныя прыгоды "ў краіне белых мядзведзяў". У ліку яго слухачоў быў і малады Распэ. Ён выкарыстаў выдумкі барона не толькі ў мэтах забаўлення, але і паляпшэння нораваў.

У 1786 г. паэт-дэмакрат Готфрыд Бюргер пераклаў кнігу Распэ на нямецкую мову і такім чынам вярнуў кнігу на радзіму. Затым з'явіліся новыя выданні, якія на трэць былі дапоўнены Бюргерам. У Расіі пераклад кнігі аб прыгодах барона Мюнхгаўзена з'явіўся ў 1791 г. пад назвай "Не люба — не слухай, а лгаць не перашкаджай". З таго часу гэта адна з любімых кніжак дзяцей.

Выдатны нямецкі паэт і драматург Фрыдрых Шылер (1759—1805) у юнацтве восем доўгіх гадоў правёў у ваеннай акадэміі, дзе вывучаў медыцыну. Там у 1781 г. ён напісаў рэвалюцыйную трагедыю "Разбойнікі". Калі яна была пастаўлена на сцэне Мангеймскага тэатра, Шылер тайна прыехаў яе паглядзець і за самавольную адлучку на два тыдні быў пасаджаны ў карцэр. Восенню 1782 г. ён уцёк з герцагства. З гэтага моманту пачынаецца перыяд яго актыўнай творчасці. Рэвалюцыя 1789 г. выклікала ў Шылера непрыманне яе тэрору і жорсткасці, але пад яе ўплывам ён звярнуўся да напісання гістарычных драм. У славутым рамане "Вільгельм Тэль" (1804), дзе была паказана барацьба швейцарцаў супраць аўстрыйскіх Габсбургаў, галоўнымі героямі сталі простыя людзі: пастухі, рыбакі, паляўнічыя. Меткая страла Вільгельма Тэля паклала канец аўстрыйскай тыраніі. У гэтым творы Фрыдрых Шылер услявіў свабоду, якую народ здабыў у барацьбе.

1. Якія новыя рысы характарызуюць мастацкую літаратуру эпохі Асветы? 2. Што ўслаўляе Даніэль Дэфо ў рамане пра Рабінзона Круза? 3. Якія заганы сучаснага яму грамадства высмейвае Джонатан Свіфт у рамане "Падарожжа Гулівера"? 4. Чым прываблівае нас кніга Распэ "Прыгоды барона Мюнхгаўзена"?

Аўтар Н.Р.КОШАЛЕВА.

СЕЛЬСКІЯ БУДНІ

З Лунінецкага дзённіка

На Лунінеччыне я і быў усяго разы тры, ды адчуваецца, калі ўсё ладам будзе, завітаю чацвёрты, і пяты... І не толькі з тае нагоды цягне туды, што Палессе, няхай і атручанае сёння, заўсёды паланіла і палоніць душу сваёй някідкай прыгажосцю, а яшчэ й таму, што тут ветла сустракаюць і не тужацца з усяе сілы утрымаць гамонку ў межах тэмы тваёй службовае камандзіроўкі. І ніхто тут табе не скажа: гэта, маўляў, не для прэсы. Проста пакладуцца на тваю журналісцкую прыстойнасць і "пачуццё меры на паперы".

Праглядаючы ды праслухоўваючы падарожныя запісы, ты робіш прыемнае адкрыццё: сярод іх ёсць і нешта такое, што не дазволіць збіцца на спрэс сухія радкі. Таму і ў гэтых нататках усяго патроху: і афіцыйныя факты, і развагі над імі, і сюжэты, так бы мовіць, пазаслужбовага ды бытавога кшталту, без якіх не бывае будзённага жыцця і без якіх яно прэснае і нецікавае.

І як бывае ў нататках, тут няма цэльнага сюжэту. А можа кароткія замалёўкі з натуры — вясёлыя і сумныя, дзелавыя і не вельмі — і дапамогуць нам хаця крыху ўявіць, чым жыве лунінецкая вясковая школа.

***

Добра ехаць вячэрнім цягніком Мінск—Брэст, тым, што, дакалыўаўшыся да Баранавічаў, скіроўвае на Лунінец і далей — на Пінск... Ноч у купэ ці плацкарце ідзе на карысць: скуты цеснай вагоннай прасторай, абмежаваны ў руху, ты, няблага выспаўшыся, прагнеш дзеяння. Што ж, можаш не сумнявацца, гаспадар зусім маленькага кабінета на трэцім паверсе райвыканкама — сам чалавек няўседлівы (прыхадзенцы па справах часам нават злуюцца: "Ці бывае Філіновіч на працы?!"), забяспечыць табе гэтае "дзеянне" па поўнай праграме, і ў гасцініцу патрапіш, як сцямнее. І ў першы дзень, і ў другі, і ў наступны. На чацвёрты заставацца ўжо няма патрэбы. Ты пабываў як не ва ўсіх школах, усё пабачыў і ўсё ведаеш. Самога Уладзіміра Лук'янавіча негаваркім не назавеш, але ён вельмі пастараецца, каб сталічны візітант як найбольш пачуў не ад яго. І яшчэ ёсць у яго завядзёнка — пакідаць цябе з субяседнікам сам-насам, "не стаяць над душой".

Ну, калі пачалі з загадчыка, то і варта пра яго трохі расказаць, як-ніяк — фігура раённага маштабу.

Ёсць жарт накшталт анекдота: "Кім ты хочаш быць?" — "Героем Савецкага Саюза". Дык вось, "Героем Савецкага Саюза" (чытай: загадчыкам райана) Філіновіч быць не збіраўся. І на нараду ў райкам партыі трыццацічатырохгадовы дырэктар Любанскай школы ехаў хутчэй па інерцыі, чым па патрэбе. Хаця і была яна трохі нязвыклай у тым сэнсе, што збіраў яе сам першы сакратар, а як мы добра помнім, партыя педагогаў, нават на такім раённым узроўні, увагай не абцяжарвала. І вось самы галоўны лунінецкі камуніст, Мікалай Аляксандравіч Прасмыцкі (той самы, які напісаў — сам, дарэчы — кніжку пра свой раён, а надоечы выдаў у Брэсце зборнік вершаў), сказаў, што загадчык райана падаў заяву па ўласным жаданні (так яно і было на самай справе) і прапанаваў выбраць новага. Выбралі Філіновіча.

Гэта быў пярэдадзень 88-га, калі "раптам" выявілася: раён "накрыла Чарнобылем" не горш Брагіна ці Веткі. А гэта ўжо азначала, што быць загадчыкам дзе-небудзь на Віцебшчыне і тут, як кажуць, дзве вялікія розніцы. З васьмі тысяч дзяцей толькі дзве вучацца ў "чыстай" зоне. Астатніх раз, а то і двойчы на год трэба вывозіць "падыхаць свежым паветрам". Арганізуй пуцёўкі, ад'езд-прыезд, харчаванне... І хаця гэты механізм Філіновіч адладзіў, але круціцца ўсё роўна даводзіцца будзь здароў. Міністэрства, фонды, прафсаюзы... Усюды трэба пабываць і, бывае, не раз і не два на тыдзень. Ён і яго цёзка, шафёр службовага "Масквіча" Уладзімір Сідаравіч, добра ведаюць, што 260 кіламетраў ад Лунінца да Мінска пакрываюцца за 2 гадзіны 35 мінут. Без шафёра — тое ж самае. У Вільню, сам за рулём, загадчык ганяў без адзінага прыпынку праз Мінск, а гэта яшчэ плюс 220, і ў той жа дзень, дакладней, у ноч наступных сутак, вяртаўся дахаты. З яго, відаць, быў бы нядрэнны аўтагоншчык, але і загадчык райана атрымаўся неблагі. Ва ўсякім разе лепшага тут пакуль не хочуць: кажуць, лепшых не бывае. Няхай так.

А я лаўлю сябе на думцы, што пісаць пра Лук'янавіча мне цікавей у іншай якасці, не загадчыцкай. У якой? Дальбог не ведаю, як яе назваць.

... Ідзём з ім ранкам па Лунінцы. На вуліцы, справа ад нас, дзве велічэзныя таполі. На адной паразітка-амяла накруціла згубных зялёных шароў і ссе сокі з усяе тапалінай кроны, з самага карэння. Філіновіч ківае на асуджаную таполю:

— Гэта дрэва сімвалізуе народ.

Недаўменна гляджу на яго. Тлумачыць:

— Народ — дрэва, амяла — слугі народа.

Аказваецца, можна прайсці міма і не заўважыць простую рэч — прырода і грамадства звязаны адзіным законам, дакладней, антызаконам, які дазваляе (ці мы самі дазваляем?) адным карыстацца сокамі (розумам, інтэлектам, сілай, цярпеннем — пералік можна доўжыць) іншых і генераваць гэтыя сокі ў злую энергію з антыбіялагічнай, антынароднай выявай. Так было, так пакуль ёсць.

...Яму век не забыцца на дзікунскую выхадку новаспечаных калгасных начальнікаў, што прыпала акурат на той год, калі ён выпраўляўся ў першы клас.

І сёння яшчэ гуляе ўбітая ў нашы галовы легенда пра тое, нібы сялянскія палеткі Заходняй Беларусі пры Польшчы спрэс былі зрэзаны межамі. Лухта, танная бальшавіцкая прапаганда. Ні адзін лапік зямлі не гуляў, кожны кавалачак буяў, кусціўся, лапушыўся, каласіўся. Калі і было памежжа, то хіба разорай.

І вось сталі пасля вайны калгасы (дзед па маці, Фёдар Захаравіч, калі б іх і дачакаўся, то калгаснікам стаў бы толькі праз свой уласны труп: памёр ён, здаецца, у 45-м, так і не прызнаўшы Савецкае ўлады), учарашнім жа гаспадарам-аднаасобнікам панарэзвалі прысядзібныя "соткі", адмераныя брыгадзірскай "казой" цюцелька ў цюцельку. Неяк цвіла ўжо бульба — ці то сам брыгадзір, ці яго паўпісьменны памочнік-п'яніца праводзілі гэтай самай двухметровай драўлянай раскаракай "рэвізію" ўчасткаў. Намерылі ў Валодзевага бацькі, Лук'яна Лаўрымавіча, аж чатыры лішнія баразны. І што вы думаеце зрабілі вылюдкі? Падагналі трактар і тыя рады перааралі. Каб, барані Божа, Лук'ян не з'еў лішні клубень. Валодзя, які быў сведкам гэтай нялюдскасці і гвалту, плакаў, гледзячы, як гіне пад бліскучымі лемяхамі-адваламі спраўны цёмна-зялёны бульбоўнік. І да скону запомніў глумленне над зямлёй і сялянскай душой, якое свядома, упіваючыся сваёй маленькай уладай, куражліва чынілі слугі народа.

Горкі асадак застаўся. Гарчыць, бывае, і цяпер, нават калі вініць, акрамя паводкі, няма каго. Ля Купаўцоў, у якіх бацькоўская хата, ён паказваў мне вясной нявыкапанае бульбяное поле на некалькі дзесяткаў гектараў.

— Пад вадой стаяла. Пазалетась пажары душылі, летась— вада. Такі вось у нас ураджай...

Хоць ён і ведае (і мы ўсе нарэшце нібыта згадзіліся), што калгаснае — гэта не маё і не тваё, а нічыйнае, але калі ні за понюх табакі гіне зямны плод, на душы ў Філіновіча робіцца нядобра.

Ды ён усё ж не аграном і тым больш не старшыня, і з верхам мае чыста сваіх, загадчыцкіх перажыванняў. Хаця чаму ж — старшыня, але раённай камісіі па справах непаўналетніх. Увогуле гэта "штатная пасада" нам.старшыні райвыканкама, аднак ў Лунінцы яго проста няма. Тут разважаюць проста: навошта нам намеснік, ён цяпер усё адно нічога не вырашае, бо грошай не мае. А калі б і былі грошы, то што ж ты зробіш з сям'ёй, дзе дзевяць дзяцей адно аднаго меншае, а бацька п'е горкую менавіта з гэтае прычыны: маўляў, не магу іх пракарміць, таму і п'ю. І з маці толку... Філіновіч прапаноўваў адправіць дзетак у інтэрнат, пракурор — адабраць бацькоўскія правы. Узяла пракурорава. Немаўлятка ўладкавалі ў Пінскі дом дзіцяці, васьмёх пакінулі на апякунства дзеду. А там пабачыцца...

Куды ні кінь — усюды грошы, правільней — іх адсутнасць. Прасіць у былых базавікоў — язык не паварочваецца, яны самі гатовы хоць у д'ябла пазычыць. Таму дабрачынны жэст на карысць адукацыі ўспрымаецца сёння як дарунак Божы. А тое, што пачаў пры Мікалаю Максімавічу Канюшыку і працягвае пры Васілю Фёдаравічу Абрамені калгас "Расія" — наогул фантастыка. Мясцовыя настаўнікі карыстаюцца ўсімі правамі нароўні з калгаснымі спецыялістамі. Школьнікі, якія вучацца на "4" і "5", атрымліваюць стыпендыю. "Расія" мае ў ВНУ паўсотні сваіх стыпендыятаў — аграномаў, настаўнікаў, урачоў...

Ён, філолаг, мусіць думаць пра фінансы. Лірычная яго натура пратэстуе супраць такой рэчаіснасці і, магчыма, тым самым ратуе душу ад небяспекі бухгалтарскага пераўвасаблення. І няхай сабе думкі бываюць не вельмі вясёлымі, аднак яны жывяць духоўна, асабліва калі наплывае мінуўшчына.

... Кіруючы з Купаўцоў, праязджаем сасновую пасадку.

— Мой лясок.

Гэта значыць, што іхні клас садзіў гэтыя хвоі. Непадалёку і "ягоны хутар" — там жыла бабка. Справа — могілкі.

— Там дзед спачывае.

(Той, які адхрысціўся ад савецкае ўлады).

А ў канаве наўзбоч дарогі, аказваецца, было навалам шчупакоў. Цяпер няма. І мы моўчкі думаем, відаць, пра адно і тое ж: дзіўная рэч — павадак не дае выкапаць бульбу, а побач — знікае з канавы рыба. Меліярацыя, ліха на яе...

Затое добра, што на возеры ў Вульцы прыжыліся два лебедзі. Да халадоў людзі кормяць іх з рук, на зіму забіраюць у вёску, у цёплы хлеў.

— А як дысертацыя? — пытаюся не да месца.

— Ніяк. Мо калі і вазьмуся.

Мо і вазьмецца. Як не будзе загадчыкам райана...

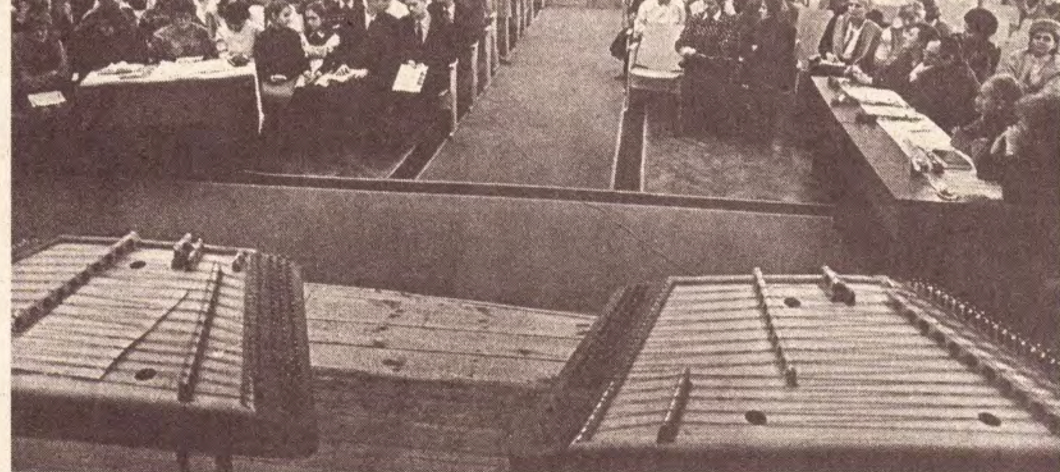
Анатоль АЎРАМЧЫК

(Працяг будзе)

УРОКІ АДРАДЖЭННЯ

“А ўсё ж мы вернемся дахаты, у айчыну, і не заблудзімся ў шляхох чужой зямлі”

ШЧАСЦЕ І ПАКУТА

Гукі цымбал — такія блізкія і знаёмыя. І адначасова кожны раз неяк па-новаму дзіўныя. Гукі цымбал і радкі верша "О, цымбалы мая, Беларусь!". Яе, Наталлі Арсенневай, верша. Напісанага далёка ад любай сэрцу беларускай зямлі. У эміграцыі. Эпіграфам узяты знакамітыя радкі Уладзіміра Дубоўкі. Астатняе ж сваё — выпакутаванае, неаднойчы перавысэнсаванае. Да таго ўсвядомленае, што ўжо немагчыма раз'яднаць ўласна сваё і тое, што хвалявала за роздумам лірычнай гераіні:

Грае люты на струнах сучча
далікатнае, смутнае "scherzo"...
Не, не буду чакаць, аж маўчаць
маё знудзіцца сэрца.

А ўдару па цягліцах струн
і з тугою, і з сілай нячутай:
"О, цымбалы мая, Беларусь,
маё нясцае ў пакутаі!"

За акном, праўда, зусім не люта, але надвор'е халоднае, такое, што хочацца і душэўнага цяпла, і заспакаення. І вельмі да месца ў сувязі з гэтым і гукі цымбал, і радкі згаданага верша... Менавіта так пачалося чарговае пасяджэнне клуба "Спадчына" мінскай сярэдняй школы №11. А разам з ім адраджэнскі ўрок. Пяты па ліку. У мінулым навучальным годзе, як мы паведамлялі ўжо, па ініцыятыве рэдакцыі "Настаўніцкай газеты" і выдавецтва "Мастацкая літаратура" прайшлі чатыры такія ўрокі. Падставай для правядзення іх сталі кнігі "Спадчына маёй маці" У.Занько, "Споведзь" Л.Геніюш, "Жыве Беларусь" Я.Купалы, "Злая зорка" І.Пламяніна. І вось анталогія "Туга па Радзіме", а ўрок называецца "Дарога да дома".

Як і папярэднія, надзіва хораша прадуманы. Як і папярэднія — прама-такі звітаваны з роздумам над творамі, з глыбокага асэнсавання іх. І што самае галоўнае: вучні не проста слухаюць, а актыўныя ўдзельнікі як бы спектакля па творах паэтаў, прадстаўнікоў беларускага замежжа.

Называюцца прозвішча за прозвішчам... Тая ж Н.Арсеннева, В.Адважны, Р.Крушына, У.Дудзіцкі, А.Салавей... І адразу хлопчыкі і дзяўчынкі дэкламуюць іх вершы. Самых розных гэта творы. Але ўсе пра адно: пра родныя дарогі, пра выгнанніцкія шляхі-дарогі. І вершы, напоўненыя любасцю да роднага краю. І радкі, якія кранаюць харэсцяе людскія ўзаемін і самае светлае пачуццё — каханне.

І, безумоўна ж, вельмі да месца выступленні юных самадзейных артыстаў. У першую чаргу ансамбляў "Вавёрачка" і "Жывіца", дзе і іншых удзельнікаў мастацкай самадзейнасці школы. А як жа гэта пачытаўу школы №11. Без перабольшання можна сказаць: уся школа спявае і танцуе. Відома, не на шкоду самому навучанню.

І, зразумела, важкую эстэтычна-выхаваўчую нагрузку ў час гэтага адраджэнскага ўрока (як і папярэдніх) неслі выступленні пісьменнікаў. Праўда, сярод прысутных не было Уладзіслава Рубанава, які дагэтуль неаднойчы з ахвотай прыходзіў у школу. Уладзіслаў Якаўлевіч заўчасна, на сорак другім годзе, пайшоў з жыцця. Яго памяць удзельнікі ўрока ўшанавалі мінутай маўчання.

А пасля выступілі вядомы паэт, ён жа прэзідэнт чарнобыльскага фонду "Палескі смутак" Мікола Мятліцкі, знакамітыя крытыкі, літаратуразнаўцы Яўген Лецка і Генадзь Шупенька. Закраналіся пытанні нацыянальнага Адраджэння, гаварылася пра важнасць прадуманай у гэтым кірунку работы настаўнікаў, усіх педагагічных калектываў. Падкрэслівалася, што падобныя ўрокі вельмі актуальныя, і будзе нядзіўна, калі яны пройдуць і ў іншых школах.

Толькі праз духоўнасць, як падкрэсліў Я.Лецка, мы зможам выбрацца з бездані, у якой апынулася сённяшняе грамадства.

Васіль ЦІМОШАК.

ЧАС СКЛАДВАЦЬ КАМЯНІ

“Усяму свой час, і час кожнай з'явы пад небам... час раскідваць камяні, і час збіраць камяні...” Так гаварыў мудрэйшы з мудрых — Эклезіяст. Жыццё не раз пацвярджала неабвержнасць і праўдзівасць гэтых слоў. І ў нас, у Беларусі, колькі і якіх не раскідвалі камянёў! Іншы раз самых дарагіх, тых, на якіх трымаюцца падмуркі нацыянальнай самасвядомасці народа, яго сіла і веліч. Менавіта на раскідванні такіх камянёў некаторыя гадамі зараблялі сабе хлеб і да хлеба, а нярэдка і вучоныя, ганаровыя званні".

Як не прыслухацца да гэтага меркавання Барыса Сачанкі. Як не пагадзіцца са слушнасцю яго! І гэтаксама нельга не прыняць блізка да сэрца і такое сцверджанне Барыса Іванавіча: “Надышоў час паглядзець па-новаму і на дыяспару — на тых беларусаў, якія па розных прычынах апынуліся за межамі нашай краіны, жывуць там: іх жа ні многа, ні мала—некалькі мільёнаў”.

Разважае ж знакаміты пісьменнік наконт гэтага ў прадмове да кнігі “Туга па Радзіме”, выпушчанай выдавецтвам “Мастацкая літаратура” яшчэ ў 1992 годзе. Кніга — унікальная. Гэта свайго роду анталогія паэзіі беларускай эміграцыі (укладанне, прадмова “Вяртанне да дому” і біяграфічныя даведкі пра аўтараў — Б.Сачанкі). Акурат Б.Сачанка стаў першым, хто пачаў адкрываць нашаму чытачу творчасць пісьменнікаў, якія апынуліся за мяжой. Дарэчы, некаторыя матэрыялы пра іх увайшлі ў яго кнігу “Сняцца сны аб Беларусі...” ("Мастацкая літаратура", 1990). Дзякуючы Б.Сачанку ў перыёдыцы пабачылі свет вершы многіх аўтараў. І ўсё ж кніга “Туга па радзіме” — гэта, без перабольшання, сапраўднае адкрыццё паэтычнага мацерыка эміграцыйнай літаратуры.

Пятнаццаць аўтараў сабрана пад адной вокладкай. Ды якіх! Пераважная большасць з іх па майстэрству можа сапернічаць з тымі, хто ўвесь час жыў на Бацькаўшчыне, карыстаўся ўвагай і павагай. Зноў жа, кажучы словамі Б.Сачанкі, зарабляў сабе хлеб і да хлеба, і, будзем шчырымі, не заўсёды помніў, як ашчадна трэба ставіцца да роднай мовы, берагаць і зберагаць яе. Яны ж, выгнаннікі, мусілі разлічваць толькі на саміх сябе. І пісалі часта пасля цяжкай, знясільваючай працы за канвеерам, за станком. Пісалі, а пасля, ашчаджаючы грошы, самі ж і выдавалі напісанае. Жадаючы (і, прызнацца, не надта верачы ў тое), што нарэшце настануць лепшыя часіны і ўсё гэта прыйдзе да беларускага чытача.

Безумоўна, у гэтай кагорце па вартасці напісанага адно з першых месц належыць Наталлі Арсенневай. 29 верасня ёй споўніўся ўжо 91 год. Па бацьку паходзіць з роду тых Арсенневых, хто даў па жаночай лініі знакамітага Міхаіла Юр'евіча Лермантава. Выхоўвалася ў Вільні, была заўважана і падтрымана Максімам Гарэцкім. Спазнала жахі сталінскай высылкі. У час вайны працавала ў “Беларускай газэце”. Не будзем заглыбляцца ў прычыны гэтага супрацоўніцтва (як у далейшым, гаворачы і пра іншых паэтаў-эмігрантаў), у нас размова пра літаратуру. Сапраўдную літаратуру, якая заўсёды вышэй палітыкі.

Але пра Н.Арсенневу. Каб пераканацца, што яна ПАЭТ, дастаткова яе адной “Малітвы”:

Матутны Божа! Уладар сусветаў,
вялізных сонцаў і сэрц малых,
над Беларусяй ціхой і ветлай
рассып праменне Свае хвалы.
Дай спор у працы будзённай, шэрай,
на хлеб штодзённы, на родны край.
Павагу, сілу і веліч веры
у нашу праўду, у прышласць — дай!
Дай урадлівасць жытнёвым нівам,
учынкам нашым пашлі ўмалот.
Зрабі свабоднай, зрабі шчаслівай
краіну нашу і наш народ!

А якая каларытная постаць у беларускай літаратуры Масей Сяднёў? Нават калі вы не чыталі яго твораў, дык у нейкай ступені з ім знаёмы. Па раманах Івана Чыгрынава з “Верамейкаўскага цыкла”. Памятаеце пра сына Дзяніса Зазыбы Масея, што прыйшоў “не пад чыстую”?! І.Чыгрынаў, расказваючы пра Масея Зазыбу, як бы бачыў перад сабой прататыпа — Масея Сяднёва. Дарэчы, у гады вайны М.Сяднёў дапамагаў сям'і Чыгрынавых. А перад вайной, калі вучыўся ў Мінскім педагагічным інстытуце, быў арыштаваны, высланы на Калыму, дзе правёў пяць гадоў у сталінскіх лагерах. Быў прывезены ў Мінск на перагляд судовай справы. А тут — бамбёжка, калону арыштаваных пагналі ў бок Чэрвеня. Сяднёву ўдалося ўратавацца, вярнуўся ў родную вёску Мокрае, што ў Касцюковіцкім раёне. Працаваў на бацькавай гаспадарцы. У 1943 годзе выехаў у Беласток, адкуль і пачаліся яго выгнанніцкія дарогі. Цяпер жыве ў ЗША, тройчы наведваў Бацькаўшчыну. На жаль, роднае Мокрае ўжо ў зоне радыяцыйнага адсялення. М.Сяднёў — аўтар двух раманаў: “Раман Корзюк” і “Той дзень надышоў”. Плённа працуе і ў галіне паэзіі. 81-гадовы творца па-ранейшаму ў актыўным мастакоўскім страі. Пацвярджэнне таму і кніга публіцыстыкі М.Сяднёва “Масеева кніга”, выдадзеная сёлета “Мастацкай літаратурай”.

Мяркуецца, што у выдавецтве “Мастацкая літаратура” выйдзе аднатомнік выбранай лірыкі Алеся Салаўя. Несумненна, кніга гэтая прынясе шмат радасці сапраўдным аматарам і знаўцам паэзіі. А.Салавей (1922—1978) належыць да тых, пра каго кажуць — талент, Богам дадзены! Асабліва ў А.Салаўя прываблiваюць творы, у якіх прысутнічае роздум аб выгнанніцкіх шляхах-дарогах. Пра лучнасць з бацькоўскай зямлёй пісалі многія, ды не кожнаму ўдалося так пранікнёна перадаць гэта, як яму:

А ўсё ж мы вернемся дахаты, у айчыну,
і не заблудзімся ў шляхох чужой зямлі.
А я вярнуся не адзін, а з сынам —
нашчадкам Крывічоў і іх сям'і.

Скажу, укленчыўшы: Крывіччына святая!
Хай Ты насмерць была
распятай, а жывеш.
Тваіх дзяцей ні даль і ні імгла густая
не абясплодзілі ў чарсцве
пустэльных меж.

Наколькі сацыяльныя абставіны ўплываюць на фарміраванне таленту, яскрава бачна на прыкладзе творчасці Рыгора Крушыны (1907—1979). Спачатку ён выступаў пад сваім уласным прозвішчам Рыгор Казак. Да вайны паспеў надрукавацца ў калектыўным зборніку “Разгон”, выдаў уласную кніжку. Але гэта былі творы, напоўненыя палітычнай траскатнёй, вельмі далёкія ад паэзіі. І вось у 1944 годзе — эміграцыя. Германія, Злучаныя Штаты Амерыкі. Нарадзіўся Паэт. І справа зусім не ў змене прозвішча. Са з'яўленнем Рыгора Крушыны ў яго творчасці ўзмацніліся лірычныя моманты. Ніхто да Р.Крушыны (з паэтаў эміграцыі) не прысвяціў столькі прачулых, непаўторных радкоў каханню. Акрамя таго, ён паспяхова абжываў забытыя (і вельмі складаныя) паэтычныя жанры. Як, напрыклад, паліндром (сказы аднолькава чытаюцца злева направа і справа налева:

Горад. Там шмат дарог.
Гонар. Атара ног.
Маса. А сам
Я аматар. Трата мая —

Сачу час.
І марамі
Я сунуся:
Я — і лаза і азалія.

Яшчэ адзін паэт складанага лёсу. Магчыма, у нечым і больш складанага, чым у іншых. Уладзімір Клішэвіч (1914—1978) двойчы наведваўся на Беларусь яшчэ тады, калі многія сюды прыязджаць баяліся — у так званыя застойныя часы. І нават хацеў вярнуцца на Радзіму назаўсёды. Гэта, безумоўна, не спадабалася эміграцыі, нават і калегам па пяру. На У.Клішэвіча з'явіліся жорсткія эпіграмы, а ён ні на што не зважаў. У 1973 годзе выпусціў у бібліятэчцы газеты “Голас Радзімы” кніжку паэзіі “Сняцца сны мае залатыя”. Безумоўна, ёсць у ёй і вершы абавязковыя, калі аўтар вельмі ж услаўляў сацыялістычную рэчаіснасць. Цяжка сказаць, ці заставаўся У.Клішэвіч у такім разе шчырым. Хаця чужая душа — поцемкі, асабліва калі чалавек доўгі час пакутуе без Бацькаўшчыны.

Увогуле анталогія “Туга па Радзіме” цікавая тым, што яна ўпершыню адкрывае аўтараў, не вядомых шырокаму чытачу. А кожнаму ўжо самому ацэньваць іх творы. Тым больш, што яны вельмі і вельмі не падобныя між сабой. Напрыклад, у Вінцука Адважнага (1890—1978) манера пісьма блізкая да размоўнай, у той жа час Янка Юхнавец (нарадзіўся ў 1921 годзе) паэт, так сказаць, еўрапейскай культуры пісьма. Алесь Смаленец (1893—1966) ніколі паэзію не лічыў сваім асноўным заняткам. Гэта ж можна сказаць і пра Анатоля Бярозку (нарадзіўся ў Ляхавіцкім раёне). Урач па прафесіі, ён за пяро бярэцца тады, калі з'яўляецца асаблівая патрэба выказацца.

Адным словам, самыя розныя паэты. Да ўжо згаданых трэба дадаць Алеся Змагара, Хведара Ільяшэвіча (бадай, больш вядомы як празаік), Уладзіміра Дудзіцкага, Янку Золака, Міхася Кавыля, Сяргея Ясеня (ён жа публіцыст), навукоўца Янку Запрудніка.

Канечне, той, хто знаёмы з творчасцю ўсіх гэтых аўтараў па іншых публікацыях, можа ў нечым і папракнуць складальніка. Маўляў, мог бы і больш поўна прадставіць асобных аўтараў.

Папракнуць прасцей, але не забудзем, калі кніга стваралася? Тады, калі кнігі беларускай эміграцыі толькі знаходзілі сабе дарогу на Бацькаўшчыну. Першапраходцам заўсёды цяжэй, але тым і большая ім удзячнасць.

І яшчэ... Канечне, выкладчыкі беларускай літаратуры, бадай, у асноўным павінны шукаць анталогію ў школьных бібліятэках. Праўда, па-ранейшаму ёсць некалькі экземпляраў у “Кнігарні пісьменніка” ў Мінску, па вуліцы Казлова. Трапілі ўжо па новай цане. Так што паспяшайцеся набыць.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ПРАВЕРКА НА ДАРОГАХ

НЕ ЛЕПШЫМ ЧЫНАМ ЯЕ КОЖНЫ ДЗЕНЬ ПРАХОДЗІЦЬ ШКОЛА. І ЯК СУМНЫ ВЫНІК — ЗАГІНУЎШЫЯ І СКАЛЕЧАНЫЯ ДЗЕЦІ

У змрочнай статыстыцы дарожна-транспартных здарэнняў найбольш палохаючае — лічбы дзіцячага траўматызму і дзіцячай смяротнасці. А прычынай бывае тое, што дзеці не ведаюць нават элементарных правіл паводзін на вуліцах і дарогах.

Кожнае пятае няшчасце на асфальце, якое здараецца ў Мінску — з удзелам дзяцей. У гэтым годзе калёсамі аўтамашын ужо скалечана 100 непаўналетніх пешаходаў, з іх пяцёра загінулі. Аналіз паказвае, што амаль палова пацярпелых — вучні 5 — 9 класаў.

З першага верасня ў сярэдніх школах увялі дысцыпліну “Спецпадрыхтоўка”. Але, мяркуючы па шэрагу фактаў, гэтае нowаўвядзенне вылілася сям-там ў пустую фармальнасць, у спробу зрабіць выгляд, што мы своечасова рэагуем на патрабаванні рэальнага жыцця. Сапраўды, настаўнік, які вядзе гэты прадмет, павінен добра разбірацца ў радыяцыйнай бяспецы, у даўрачэбнай дапамозе, у правілах дарожнага руху. Не буду казаць, што пералік небяспек, якія падпільноўваюць нашых дзяцей, тут далёка не поўны. Узяць хаця б наркаманію, прафілактыцы якой, дарэчы, на Захадзе надаецца вялізнае значэнне. Дык вось, у 5-х класах школьнікі будуць вучыцца паводзінам на вуліцы 9 гадзін у год, у 7-х — 6, у 8-х — ажно 3 гадзіны ў год. І гэта пры тым, што дзеці значную частку свайго жыцця праводзяць менавіта на вуліцы. У 6-х і 9-х класах пра пешаходныя правілы наогул вучні не будуць успамінаць.

Галоўны прынцып навучання — гэта сістэмнасць. Як мы бачым, аб сістэмнасці ў даным выпадку цяжка казаць. У мінулыя, не такія далёкія часы, правілам дарожнага руху адводзілася па адной гадзіне ў месяц. Але, зноў жа, праводзілі гэтыя заняткі класныя кіраўнікі, таму пра якасць таксама можна гаварыць даволі ўмоўна. Усё ж прадмет павінен выкладаць спецыяліст.

Такім чынам, сітуацыя да лепшага не змянілася і сёння.

Разумеючы адказнасць за жыццё дзяцей, Фрунзенскі раённы аддзел адукацыі сталіцы, да прыкладу, зрабіў наступнае. 28 верасня 1994 г. тут быў выдадзены загад, які ўключыў прапановы ДАІ па дапаўненні, ці, дакладней будзе сказаць, па рэфармаванні сістэмы навучання дарожнай граматы. У 6-х класах дадаюцца гадзіны па правілах дарожнага руху, у 9-х праводзяцца залікі з трыма папярэднімі кансультацыямі. На першых занятках ва ўсіх класах вывучаецца тэма “Прычыны дарожна-транспартных здарэнняў з удзелам дзяцей”. Усе вучні 6-х і 7-х класаў прымаюць удзел у “Зялёнай хвалі” — масавых спаборніцтвах юных інспектараў руху, юных веласіпедыстаў.

Трэба меркаваць, што такая форма работы найбольш пасадзейнічае засваенню неабходных ведаў і навыкаў. Мы павінны рабіць усё, што ад нас залежыць, бо на карту пастаўлена самае каштоўнае — жыццё і здароўе дзяцей.

Дзіна ШЭЛЕГ,
супрацоўніца ДАІ.

Калектыў рэдакцыі часопіса “Пачатковая школа” выказвае спачуванне члену рэдкалегіі Міхаілу Антонавічу Гусакоўскаму ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю БАЦЬКІ.

ПРАПАНУЕ ТЭЛЕЭКРАН

ПАНЯДЗЕЛАК, 12 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

8.10 Праграма перадач. 8.15 Дзелавы веснік. 8.30 Пяць хвілін на жарты. 8.40 Беларускі тур. Падарожжы і сустрэчы. 9.00 “Чарапашкі ніндзя”. Мультсерыял. 9.50 “АВС-клуб”. Англійскую мову вучым самі. 10.05 “Сто першы”. Мастацкі фільм. 1-я і 2-я серыі. 12.25 У нас дома. Праграма для сям'і. 12.55 Станіслаў Любшын і Ніна Русланава ў фільме “Не страляйце ў белых лебедзяў”. 1-я і 2-я серыі. 15.10 Ад панядзелка да панядзелка". Ансамбль народнай музыкі і песні “Радзімічы”. 15.50 Праграма перадач. 15.55 Вывучаем сваю гісторыю. “Язэп Драздовіч”. Дакументальны фільм студыі “Летапіс”. 16.15 Тэлебачанне — школе. Далучэнне Беларусі да Расійскай імперыі. 16.40 Да 50-годдзя Перамогі. “Лісты да нас”. Дакументальны фільм. 17.00 Навіны. 17.10 “Лёгкі хлеб”. Кароткаметражны мастацкі фільм. 17.30 “...І спевам дакрануся да нябёсаў”. Канцэрт духоўнай музыкі. 18.10 Навіны (Брэст). 18.35 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Аэробіка для ўсіх. 19.40 Праспект. 20.10 Імгненне шчырасці. 20.20 Пяць хвілін на жарты. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Пад купалам Сусвету. 21.50 Спартыўны тэлекур'ер. 22.10 “Любоў і расстанне”. Спявае саліст Тэатра музычнай камедыі Беларусі Аляксей Ісаеў. 23.00 НІКа. 23.15 Дайджэст. 23.25 “Паласа Сімарона”. Мастацкі фільм.

КАНАЛ “АСТАНКІНА”

7.30 Якуцкі нацыянальны цырк “Айуун”. 8.00 На балі ў Папялушкі. 9.00 Канцэрт, прысвечаны гадавіне бітвы пад Масквой. 10.30 Эканоміка і рэформы. Паміж мінулым і будучым. 11.00 “Куранят увосень лічаць”. Дакументальны фільм. 11.35 Трамвайжаданне. 12.25 “Наш дом”. Мастацкі фільм. 14.00, 16.50, 20.00 Навіны. 14.10 “Спасціжэнне дэмакратыі”. Заключная серыя. “Куды ідзеш, дэмакратыя?” Круглы стол па правах чалавека. 15.20 Грай, гармонік! 16.05 Зорная гадзіна. 17.00 Канцэрт, прысвечаны Дню Канстытуцыі. 19.00, 20.30 Надвор'е. 19.10 Гол. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 “Свой крыж”. Мастацкі фільм. У перапынку (22.50) — Навіны. 23.40 “Другое жыццё”.

КАНАЛ “РАСІЯ”

16.55 На Сусветнай шахматнай алімпіядзе. 17.25 “Ніхто не забыты”. 17.30 Выратаванне 911. 18.25 Вуснамі дзіцяці. 19.00, 22.00 Весткі. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 “Спрут-6". Мастацкі фільм (Італія). 6-я серыя. Частка 1-я. 20.40 Рэпарцёр. 21.00 Момант ісціны. 22.20 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Шахматная ліхаманка. 22.50 "Хто мы?" 23.35 Зоркі гавораць.

АЎТОРАК, 13 СНЕЖНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Дайджэст. 8.20 Пяць хвілін на жарты. 8.25 “Жывыя струны”. Фільм-канцэрт. 9.00 Тэлебачанне — школе. Гісторыя. Далучэнне Беларусі да Расійскай імперыі. 9.25 “Паласа Сімарона”. Шматсерыйны мастацкі фільм. 10.40 “Пяць тыдняў на паветраным шары”. Мультфільм. 11.25 “Прыгоды Электроніка”. Трохсерыйны мастацкі фільм. 1-я серыя. 12.35 Яшма". Кінанарыс. 12.45 Шукаем ініцыятыўных. Беларуска-румынскі гандлёвы дом “Беларум”. 13.00 “Нов і К”-топ-10. 14.00 “Канва жыцця”. Навукова-папулярны фільм. 14.55 Тэлевізійны “Арт-клуб” прадстаўляе. Адкрыццё сезона ў Рускім тэатры. 15.35 Праграма перадач. 15.40 Вывучаем сваю гісторыю. “Як дух змагання Беларусі”. Дакументальны фільм студыі “Летапіс”. 16.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. Уладзімір Караткевіч. “Зямля пад белымі крыламі”. 16.30 Чароўны экран. “Калі я быў маім татам”, “Сястрычкі-прывычкі”. Мультфільмы. 17.00 Навіны. 17.10 “Баль Аляксандра Малініна”. Музычны фільм. 18.10 Навіны (Віцебск). 18.35 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Эканамікст. 19.20 Студыя “Край”. “Вера, Надзея, Любоў”. Ніл Гілевіч пра жыццё і каханне. 19.50 Пяць хвілін на жарты. 19.55 “Маё каханне, мой смутак”. Тэлесерыял. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Пад купалам Сусвету. 21.50 “Добрыя намеры”. Тэлевізійны мастацкі фільм. 7-я серыя. 22.40 Фестываль “Беларуская музычная восень”. Канцэрт з твораў Альфрэда Шнітке. 23.40 НІКа. 23.55 Дайджэст. 00.05 Сталіца. Тэлечасопіс.

КАНАЛ “АСТАНКІНА”

5.30 Раніца. 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.55 Навіны. 8.00 “Топа Джыджыа”. Мультсерыял (Японія). 8.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 9.00 “Што? Дзе? Калі?” 14.00 Як працуюць грошы. 14.15 Хроніка дзелавога жыцця. 14.25 Культура і бізнес. 14.35 Тэле-тур. 15.00 Дамісолька. 15.30 Паміж намі, дзяўчынкамі... 16.00 Джэм. 16.20 “Элен і хлопцы”. Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Ведзі. 17.30 Загадка СБ. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 “Хто ёсць хто. XX стагоддзе”. Ф.Цэпелін. 18.00 Гадзіна пік. 18.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 18.55 “Мы”. Аўтарская праграма У.Познера. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 З першых рук. 20.50 “Тры мушкецёры”. Мастацкі фільм (Францыя). 23.10 Аўта-шоу. 23.25 Відэамікс. 23.50 Прэс-экспрэс.

КАНАЛ “РАСІЯ”

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Гандлёвы дом “Джэнсер-клуб”. 8.40 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 11.05, 13.20 Дзелавая Расія. 13.45 Выратаванне 911. 15.10 Рэпартажы з месцаў. 15.20 “Наезнік-прывід”. Мастацкі фільм. 1-я серыя. 15.45 Там-там навіны. 16.00 Свята кожны дзень. 16.10 Не быць дыназаўрам. 16.25 На Сусветнай шахматнай алімпіядзе. 16.55 “Ніхто не забыты”. 17.00 Галасы. 17.30 Фільм-прэм'ер. 17.45 Парадак дня. 18.10 L-клуб. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 “XX стагоддзе ў кадры і па-за кадрам”. Луіс Бунюэль. 20.25 “Андрэй Сахараў. Рэха”. 20.50 Экран крымінальных паведамленняў. 21.00 На палітычным Алімпе. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Шахматная ліхаманка. 22.50 “Казка на ноч”. Мастацкі фільм. 0.15 Зоркі гавораць.

СЕРАДА, 14 СНЕЖНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Дайджэст. 8.20 Эканамікст. 8.30 “Маё каханне, мой смутак”. Тэлесерыял. 9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. 9.30 Пяць хвілін на жарты. 9.35 “Добрыя намеры”. Тэлевізійны мастацкі фільм. 10.25 “Будзь маім сланом”, “Песня”. Мультфільмы. 10.50 “Прыгоды Электроніка”. Тэлевізійны трохсерыйны мастацкі фільм. 2-я серыя. 11.55 Настальгічны дывертысмент. Гісторыя ДАВТа Беларусі ў асобах. 13.00 “Спорт, любоў і фантазія”. Кінаканцэрт. 13.40 “Меладрама”. Мастацкі фільм (Францыя). 15.25 Відзьманявідзьма. Навіны кіна-відэааўдыё. 16.25 Праграма перадач. 16.30 Вывучаем сваю гісторыю. “Зямля Тарашкевіча”. Дакументальны фільм студыі “Летапіс”. 17.00 Навіны. 17.10 “Прыдзвінскія забавы”. Фільм-канцэрт. 17.30 “Прыгоды Мюнхаўзена”. Мультфільмы 1—4-ы. 18.10 Навіны (Гомель). 18.30 Навіны Бі-бі-сі. 19.00 “Пяць зорак”. Тэлегульня. 20.00 “Маё каханне, мой смутак”. Тэлесерыял. 20.35 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Пяць хвілін на жарты. 21.45 Пад купалам Сусвету. 21.55 “Добрыя намеры”. Тэлевізійны мастацкі фільм. 22.45 “Вечар з "Паркам Горкага". Музычна-забаўляльная праграма. 23.15 НІКа. 23.30 Дайджэст.

КАНАЛ “АСТАНКІНА”

5.30 Раніца. 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.55 Навіны. 8.00 “Топа Джыджыа”. Мультсерыял (Японія). 8.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 9.00 Клуб падарожнікаў. 14.00 Навука і рынак. 14.15 Грошы і шчасце. 14.30 Хроніка дзелавога жыцця. 14.40 “Бурда модэн” у Расіі. 15.00 Паглядзі, паслухай. 15.20 Адказы. 16.00 Цін-тонік. 16.20 “Элен і хлопцы”. Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Міждзяржаўная тэлерадыёкампанія “Мір”. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 “Хто ёсць хто. XX стагоддзе”. Н.Зялінскі. 18.00 Гадзіна пік. 18.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 18.55 У пошуках страчанага. Джына Лолабрыджыда ўчора і сёння. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 “Не вярнуўся з бою”. Дакументальны фільм пра А.Д.Сахарава. 21.05 Ален Дэлон у мастацкім фільме “За шкуру паліцэйскага” (Францыя). 23.05 Магік-шоу. 23.35 У свеце джаза. 23.55 Прэс-экспрэс.

КАНАЛ “РАСІЯ”

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Здарова жывеш. 8.40 “Санта-Барбара”. Мастацкі фільм. 9.30 Момант ісціны. 10.25 Гандлёвы дом “Ле-Монці”. 10.40 Сялянскае пытанне. 11.05, 13.20 Дзелавая Расія. 13.45 “Аліса ў краіне цудаў”. Мультфільм (ЗША). 15.10 Рэпартажы з месцаў. 15.20 Там-там навіны. 15.35 Свята кожны дзень. 15.45 Далёкі Усход. 16.25 Кліп-антракт. С.Лазарава. 16.30 На Сусветнай шахматнай алімпіядзе. 17.00 Казкі для бацькоў. 17.30 Залатая шпора. 18.05 Тэатральны раз'езд. “Авангард Лявонцьеў, ці Пан з горада N”. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 “Санта-Барбара”. Мастацкі фільм. 20.35 Я — лідэр. 21.00 60 мінут. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Шахматная ліхаманка. 22.50 Экран крымінальных паведамленняў.

ЧАЦВЕР, 15 СНЕЖНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Дайджэст. 8.20 Пяць хвілін на жарты. 8.25 “Маё каханне, мой смутак”. Тэлесерыял. 8.55 “Зноў чую голас твой”. Фільм-канцэрт. 9.30 “Добрыя намеры”. Тэлевізійны мастацкі фільм (Швецыя). 10.20 Дом кіно. III Міжнародны кінафестываль “Залаты Віцязь”. 11.35 “Раскажыце казку, доктар”. Мультфільмы. 12.15 “Прыгоды Электроніка”. Трохсерыйны мастацкі фільм. 3-я серыя. 13.20 Урокі здароўя. 13.45 “Пяць зорак”. Тэлегульня. 14.45 “І смех, і бяда”. Кароткаметражны мастацкі фільм. 15.25 Праграма перадач. 15.30 “Дакументальны фільм студыі "Летапіс". 16.00 Тэлебачанне — школе. Гісторыя. 16.30 “Хітрыкі Рамзеса”, “Карабель пустыні”, “Суседзі”. Мультфільмы. 17.00 Навіны. 17.10 Да 50-годдзя Перамогі. “Так гэта было...” 17.30 “Любімыя песні”. Спявае Людміла Гурчанка. Фільм-канцэрт. 18.10 Навіны (Гродна). 18.30 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Эканамічная хваля. Інвестыцыйныя фонды і прыватызацыйныя чэкі. Прамая лінія. 19.50 “Науцілус”. 20.10 “Жонка краўца”. Мультфільм. 20.20 Пяць хвілін на жарты. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Пад купалам Сусвету. 21.50 “Крок”. Студыя “Формула”. 23.15 НІКа. 23.30 Дайджэст. 23.40 Мелодыі мінулага. Тэлеэсэ.

КАНАЛ “АСТАНКІНА”

5.30 Раніца. 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны. 8.00 “Топа Джыджыа”. Мультсерыял. 8.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 9.00 Амерыка з М.Таратутам. 9.30 Напевы зямлі рускай. Перадача з Валгаграда. 14.00 Сяло і рэформы. 14.15 Мой маленькі бізнес. 14.25 Хроніка дзелавога жыцця. 14.35 Дазвольце прадставіцца. 15.00 Мульціпролія. 15.30 На балі ў Папялушкі. 16.00 Цін-інтым. 16.20 “Элен і хлопцы”. Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 ...Да 16 і старэйшым. 17.30 Галасы Расіі. Спявае В.Саўчанка (Уфа). 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 “Хто ёсць хто. XX стагоддзе”. М.Хары. 18.00 Гадзіна пік. 18.25 “Дзікая Роза”. Тэлесерыял. 18.55 “Каб памяталі...” Ю.Бялоў. Аўтарская праграма Л.Філатава. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 Масква. Крэмль. 21.00 Лато “Мільён”. 21.30 Век кіно. Мастацкі фільм “Дона Флор і два яе мужы” (Бразілія). 23.20 “Замак мастацтваў”. 24.00 Прэс-экспрэс.

КАНАЛ “РАСІЯ”

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Паехалі. 8.35 “Санта-Барбара”. Мастацкі фільм. 9.25 Тэлегазета. 9.30 На палітычным Алімпе. 10.20 Кліп-антракт. Група “Камандор А”. 10.25 Гандлёвы дом “Ле-Монці”. 10.40 Сялянскае пытанне. 11.05, 13.20 Дзелавая Расія. 13.45 Выратаванне 911. 15.10 Рэпартажы з месцаў. 15.20 Там-там навіны. 15.35 Свята кожны дзень. 15.45 Новая лінія. “Стварь дабро”. 16.25 На Сусветнай шахматнай алімпіядзе. 16.55 Экспавідэа. 17.10 Будні. 17.50 У свеце аўта- і мотаспорту. 18.20 Пяць хвілін аб добрым жыцці. 18.25 Свая гульня. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 “Санта-Барбара”. Мастацкі фільм. 20.30 Маскі-шоу. 21.10 Недзвычайны канал. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 23.00 Цішыня №9. 23.45 Зоркі гавораць.

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ.

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выдавецтва "Полымя" (220004, Мінск, праспект Машэрава, 11).

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-53-22; намесніка рэдактара-адказнага сакратара — 36-40-63; аддзелаў: праблем выхавання — 36-43-62, 36-43-71; школ — 36-90-63; органаў кіравання — 36-43-71; сацыяльных праблем; ВНУ і тэхнікумаў — 36-41-55; прафтэхадукацыі; пісьмаў і навін; культуры — 36-44-25

Адказны дзяжурны Георгій КЛЯБАНАЎ.

Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку."
220041, Мінск, праспект Ф. Скарыны,79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны.Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №99
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 19 11 12
Падпісана да друку 2.12.94 г. у 18.10
Наклад 52.160 паасобнікаў.